

Pachet de instruire

INOVAREA ÎN FORMAREA AVOCAȚILOR EUROPENI PENTRU
PROMOVAREA DREPTURILOR COPIILOR CU DIZABILITĂȚI

Belgia

Bulgaria

Republica Cehă și
Slovacia

Irlanda

Lituania

Polonia

Romania

Coordonator

Cofinanțat de Uniunea Europeană

Cuprins

A. Prezentare generală: Ce sunt Drepturile omului?	3
B. Instrumente principale	3
C. Drepturi principale	4
1. Viața și integrarea în comunitate	5
2. Dreptul la educație.....	6
3. Dreptul la sănătate.....	7
4. Dreptul de a nu fi supus abuzurilor.....	8
5. Accesul la justiție	9
D. Punct de interes: Fetele cu dizabilități	11
E. Dezvoltarea abilităților de reprezentare a copiilor	12
F. Procedura cu copiii traumatizați	14
G. Adaptări rezonabile și ajustări de ordin procedural	16
H. Remedii	19
1. Mecanismele regional-europene	21
2. Remedii internaționale.....	23
I. Litigare strategică	25
1. Stabilirea obiectivului general și a strategiei pentru schimbare	27
2. Construiți o echipă de litigii.....	28
3. Stabilirea criteriilor de selecție a cazurilor	28
4. Planificarea și implementarea unui proces de selecție a clienților	29
5. Elaborarea un plan de caz	30
6. Evaluarea riscurilor	31
7. Crearea unui plan de suport pentru client.....	31
8. Colectarea de probe	31
9. Desfășurarea procedurilor litigiului.....	32
10. Implementarea hotărârii, advocacy și litigii de follow-up.....	32

Dezvoltat în cadrul proiectului "Inovarea în formarea avocaților europeni pentru promovarea drepturilor copiilor cu dizabilități". Proiectul este coordonat de Mental Disability Advocacy Center (MDAC) și este cofinanțat de Programul Drepturi, Egalitate și Cetățenie al Uniunii Europene (2014-2020).

A. Prezentare generală: Ce sunt Drepturile omului?

Drepturile omului, în special acelea precum dreptul la viață și dreptul la libertate, sunt drepturi fundamentale, la care toți oamenii sunt îndreptățiți prin simplul fapt de a fi ființă umană. Acestea sunt universale – ceea ce înseamnă că aparțin fiecărei persoane indiferent de naționalitate, loc de reședință, sex, orientare sexuală sau identitate de gen, rasă, etnie, religie, limbă sau alt statut. Persoanele cu dizabilități sau probleme de sănătate mintală au dreptul, de asemenea, fără discriminare, la întreaga paletă a drepturilor omului.

Drepturile omului se bazează pe principii fundamentale, printre care: universalitatea, egalitatea, nediscriminarea și sunt stabilite și garantate de legi, precum tratatele internaționale.

B. Instrumente principale

Printre textele cheie în materia drepturilor omului se numără:

- Declarația Universală a Drepturilor Omului ("UDHR")
- Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice ("ICCPR")
- Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale ("ICESCR")
- Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. ("CRPD")
- Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului ("CRC")
- Convenția ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei ("CEDAW")
- Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradant ("CAT")
- Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială ("ICERD")
- Convenția Europeană a Drepturilor Omului ("ECHR")
- Convenția europeană pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante ("ECPT")
- Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene
- Carta Socială Europeană Revizuită

Aceste texte stabilesc care dintre drepturile omului sunt garantate. De asemenea, acestea impun statelor obligația (ceea ce vizează Guvernul, Parlamentul și Justiția din fiecare țară) de a **respecta, proteja, promova** și de a **aduce la îndeplinire** drepturile omului.

În funcție de nivelul de ratificare, precum și de sistemul aplicat în stat (monist sau dualist), drepturile din aceste texte și din alte instrumente internaționale pot fi direct aplicabile în sistemul juridic național. În plus, majoritatea constituțiilor naționale vor avea, de asemenea, dispoziții privitoare la drepturile fundamentale ale omului.

Convenția cu privire la Drepturile Copilului (CRC) și Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD) sunt două dintre principalele tratate internaționale care protejează drepturile copiilor cu dizabilități mintale ("cwmd"). CRC, adoptată în 1989, stabilește drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale la care copiii de pretutindeni au dreptul.¹ Aceste drepturi se aplică fiecărui copil, indiferent de cine este sau locul în care se află. În conformitate cu CRC, care este cel mai ratificat tratat internațional (cu doar SUA și Somalia rămase încă terți la Convenție), copiii sunt recunoscuți ca ființe umane cu un set distinct de drepturi și nu doar simple persoane cărora li se acordă îngrijire² Articolul 23 al CRC vizează în mod special copiii cu dizabilități mintale și fizice. Un organism al tratatului ONU numit Comitetul pentru Drepturile

¹Toate statele membre au ratificat Convenția cu privire la Drepturile Copilului.

² A se vedea <http://www.unicef.org.uk/UNICEFs-Work/UN-Convention/> (accesat la data de 14 mai 2016).

Copilului ("Comitetul CRC"), compus din 18 experți independenți, monitorizează implementarea CRC. Comitetul evaluează rapoartele transmise de statele părți la Convenție și îndeplinește, de asemenea, un rol cvasi-judiciar în examinarea plângerilor individuale.

CRPD, cel mai nou tratat al ONU, a intrat în vigoare la cea de-a douăzecea ratificare din luna mai 2008.³ CRPD reprezintă o schimbare de paradigmă, în sensul că se îndepărtează de la a vedea dizabilitatea din punct de vedere medical, **model medical** conform căruia persoanele cu dizabilități sunt obiecte (de tratament, management, de protecție, caritate și, uneori, milă și teamă), la a vedea dizabilitatea din punct de vedere social, adică **model social**, conform căruia persoanele cu dizabilități sunt subiecte de drept în ceea ce privește întreaga paletă de drepturi ale omului în condiții de egalitate cu ceilalți. În cadrul acestui nou model este prezumată capacitatea oamenilor de a lua decizii. O arie substanțială care probează această "schimbare de model" este dreptul de a trăi în comunitate.⁴ CRPD face trimitere în mod special la CRC și la drepturile copiilor cu dizabilități în Preambul, la paragraful (r), articolul 3 litera (h), articolul 4 alineatul (3), articolul 6 și articolul 7. Asemenea CRC, CRPD a instituit un nou organism al ONU numit Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. Comitetul evaluează rapoartele transmise de statele părți la convenție (și rapoartele prezentate de organizațiile neguvernamentale), și îndeplinește, de asemenea, un rol cvasi-judiciar în examinarea plângerilor individuale.

Alte instrumente pertinente relevante în special în UE sunt următoarele:

- i. Directiva UE privind victimele (2012/29/EU),⁵ care stabilește standarde minime privind drepturile, sprijinul și protecția victimelor infracțiunilor, asigurându-se că persoanele care au căzut victime ale infracțiunii sunt recunoscute, tratate cu respect și primesc protecția, sprijinul și accesul la justiție.
- ii. Orientările Consiliului Europei privind justiția favorabilă copiilor,⁶ care sunt îndrumări menite să sprijine statele să instituie sisteme judiciare care să răspundă nevoilor specifice ale copiilor în vederea asigurării accesului și tratamentul eficient și adecvat al acestora în sistemele judiciare, variind de-a lungul sferelor civile, administrative și penale.
- iii. Proiecte privind sistemele integrate de protecție a copilului emise de Departamentul de justiție al Comisiei Europene⁷, care stabilesc standarde pentru sistemele care oferă servicii de protecție și management de caz pentru a proteja copiii împotriva violenței.

C. Drepturi principale

Copiii cu dizabilități mintale se confruntă cu un dublu dezavantaj din cauza vârstei și deficienței lor. Situația lor se încadrează la intersecția drepturilor copilului și a drepturilor persoanelor cu dizabilități. Discriminarea multiplă este un fenomen specific în teoria drepturilor omului, fiind o abordare a identității unui individ care arată că diferite categorii de identitate se pot intersecta și coexista la același individ într-un mod care creează o experiență calitativ diferită în comparație cu oricare dintre caracteristicile individuale implicate. În practică, acest lucru înseamnă că un copil cu dizabilități va avea o experiență diferită față de un copil fără dizabilități și față de un adult cu dizabilități și că experiența acestuia nu este doar o combinație dintre cele două categorii. Experiențele copiilor cu dizabilități sunt specifice și, prin urmare, mai complexe decât o simplă

³ Până în prezent, 27 din cele 28 de state membre UE au ratificat CRPD:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-15&chapter=4&clang=en (accesat la data de 11 septembrie 2016). Irlanda nu a ratificat încă Convenția, deși s-a angajat să facă acest lucru înainte de sfârșitul anului 2016: declarația orală a Ministrului irlandez de Justiție și Egalitate cu responsabilitate specială pentru problemele de handicap Finian McGrath TD, <http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/SP16000149>, 22.06.2016 (accesat la data de 11 septembrie 2016).

⁴ The ITHACA Toolkit, https://www.thl.fi/documents/189940/1878598/2.4_Ithaca_Toolkit_English.pdf/bbd4594f-a221-48be-822a-9c5fac843454

⁵ http://ec.europa.eu/justice/criminal/victims/index_en.htm

⁶ <http://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

⁷ http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/protection-systems/index_en.htm

sumă a acestor două identități. Copiii, la fel ca restul persoanelor cu dizabilități, se bucură de toate drepturile, nu numai de cele consacrate de CRC și CRPD, ci și de cele consacrate de celelalte instrumente internaționale și naționale privind drepturile omului. Totuși, CRC și CRPD trebuie văzute ca legi speciale în această materie.

Drepturile principale studiate în cadrul acestui training sunt:

1. Viața și integrarea în comunitate
2. Educația
3. Sănătatea
4. Dreptul de a nu fi supus abuzurilor
5. Accesul la justiție

Toate acestea sunt susținute de un principiu transversal: **nediscriminarea**. Prin urmare, punctul de plecare este **recunoașterea egalității în fața legii** și a faptului că toți oamenii sunt îndreptățiți să se bucure pe deplin de toate drepturile omului și libertățile fundamentale fără discriminare.

Principiul nediscriminării este prevăzut la articolul 5 din CRPD, care interzice discriminarea bazată pe motivul existenței unei dizabilități. Acest termen presupune "orice distincție, excludere sau restricție pe baza existenței unei dizabilități care are ca scop sau efect distrugerea sau anularea recunoașterii sau exercitării, în mod egal cu ceilalți, a tuturor drepturilor omului [...] inclusiv refuzul de a efectua adaptările rezonabile" (a se vedea "Definiții", articolul 2).

De reținut este faptul că nu este necesar ca persoana care face discriminarea să aibă intenția de a discrimina: este suficient ca efectul acțiunii sau al politicii sale să pună o persoană dizabilități într-o situație dezavantajoasă. Refuzul de a efectua adaptările rezonabile constituie discriminare unde adaptarea rezonabilă înseamnă "modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar într-un caz particular, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului".

De asemenea, și articolul 2 din CRC interzice orice tip de discriminare " indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, de naționalitate, apartenență etnică sau originea socială, de situația materială, incapacitatea fizică, de statutul la naștere sau de statutul dobândit al copilului ori al părinților sau al reprezentanților legali ai acestuia." Articolul 14 din ECHR și Protocolul 12 al Convenției stabilesc dreptul la nediscriminare, la fel ca și articolul 21 din Carta Drepturilor Fundamentale a UE.

Persoanele cu dizabilități nu se confruntă doar cu discriminare pe baza deficiențelor lor reale sau percepute. CRPD recunoaște, de asemenea, "forme multiple sau agravate de discriminare pe criterii de rasă, culoare, sex, limbă, religie sau opinii politice ori de alt fel, de origine națională, etnică, indigenă sau socială, proprietate, naștere, vârstă sau alt statut ". În cazul copiilor cu dizabilități, printre aceste forme este inclusă și discriminarea cu care se confruntă copiii cu dizabilități, care sunt romi sau de alte etnii, LGBT, evrei, musulmani, imigranți etc.

Cele cinci drepturi fundamentale vor fi discutate în cele ce urmează, analizând natura dreptului, sursele lor în dreptul internațional al drepturilor omului și câte un fapt interesant despre fiecare.

1. Viața și integrarea în comunitate

Natura dreptului

Fiecare copil are dreptul să trăiască în familia sa sau într-un mediu de tip familial și să fie susținut să trăiască într-o comunitate sigură și incluzivă.

Standardele dreptului internațional al drepturilor omului

Articolul 19 din CRPD stabilește “dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități de a trăi în comunitate, cu șanse egale cu ale celorlalți”. Aceasta include posibilitatea de a alege unde și cu cine să trăiască, precum și dreptul de a beneficia de sprijin pentru persoanele cu dizabilități și de accesul la serviciile publice. Articolul 23 CRC este un text mai vechi care este mai puțin specific în ceea ce privește dizabilitatea, arătând doar că copiii cu dizabilități fizice și mentale trebuie să bucure de “o viață împlinită și decentă, în condiții care să le garanteze demnitatea, să le favorizeze autonomia și să le faciliteze participarea activă la viața comunității.”

Este inclus în acest drept ideea potrivit căreia copiii trebuie să fie crescuți în familia lor biologică sau, în lipsa acesteia, într-un mediu de tip familial. Articolul 23 din CRPD stabilește că “un copil nu va fi separat de părinții lui împotriva voinței sale, exceptând cazul în care autoritățile competente, în urma unui control judiciar stabilesc, în conformitate cu legea și procedurile în vigoare, că această separare este necesară în interesul superior al copilului. Copilul nu va fi separat în nici un caz de părinți pe criterii de dizabilitate, fie a copilului, fie a unuia sau ambilor părinți”. Articolul din CRC stipulează: “niciun copil să nu fie separat de părinții săi împotriva voinței acestora, exceptând situația în care autoritățile competente decid, sub rezerva revizuirii judiciare și cu respectarea legilor și a procedurilor aplicabile, că această separare este în interesul suprem al copilului.”

ECHR prevede, de asemenea, dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliu și corespondenței în conformitate cu articolului 8. Dreptul la libertate este prevăzut la articolul 5, care impune o obligație corolară statelor să nu priveze persoanele în mod arbitrar de libertatea acestora. O speță importantă în această materie o constituie cazul *Stanev vs. Bulgaria* (2012), care a stabilit că este în afara legii fapta unui tutore de a autoriza plasarea unui om cu probleme de sănătate mintală într-o instituție de îngrijire de tip social, privându-l astfel de libertate și refuzându-i-se accesul la justiție. Acest caz poate fi relevant pentru situația copiilor cu dizabilități, deoarece adulții plasați sub tutelă se află, din punct de vedere juridic, în aceeași poziție cu copiii și nu pot lua decizii eficiente din punct de vedere legal pentru ei înșiși.

Stiați că ...?

Drepturile de mai sus sunt încălcate atunci când copiii cu dizabilități mintale și familiile lor le sunt refuzate servicii de sprijin care le-ar permite să continue să trăiască în comunitate. Să luăm în considerare cazul David, Štěpán și Miroslav, trei băieți cehi cu autism, dificultăți de învățare și probleme de comportament.⁸ Pe măsură ce au înaintat în vârstă, familiile lor le-a au fost din ce în ce mai greu să îi susțină și au solicitat serviciului de asistență socială de la nivel local suport pentru a le permite fiilor lor să continue să trăiască acasă. Mai exact, ei au căutat asistență de la un furnizor local de servicii sociale care dorea să construiască un mic centru de specialitate în apropiere. Cererea furnizorului de asistență financiară a fost refuzată de autoritatea regională, care a folosit în schimb fondurile pentru a reconstrui un pavilion la o instituție de copii rezidențială. Familiile au luat măsurile legale.

Inițial, instanța regională a respins pretențiile, considerând că niciunul dintre reclamanți nu are dreptul legal de a beneficia de servicii sociale. Totuși, Curtea Administrativă Supremă a casat această decizie, considerând că copiii cu dizabilități mintale au un drept executoriu de a beneficia de servicii sociale în scopul de a se asigura că aceștia pot continua să trăiască împreună cu familiile lor în comunitate.

2. Dreptul la educație

Natura dreptului

Indiferent de natura sau gradul deficienței, fiecare copil are dreptul de a fi educat într-un mediu educațional incluziv

⁸ MDAC, Curtea Supremă din Republica Cehă aplică dreptul legal pentru copiii cu dizabilități de a trăi în comunitate. Poate fi accesat aici : <http://www.mdac.org/en/news/czech-supreme-court-enforces-legal-right-children-disabilities-live-community>

Standardele dreptului internațional al drepturilor omului

Conform articolului 24 din CRPD, educația trebuie îndreptată spre "dezvoltarea pe deplin a potențialului uman, a simțului demnității și a propriei valori, consolidarea respectului pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului și pentru diversitatea umană" (art. 24 alin. (1) li. a)), and spre "dezvoltarea personalității, talentelor și creativității proprii persoanelor cu dizabilități, precumși a abilităților lor mentale și fizice, la potențial maxim" (art. 24 alin. (1) lit. b)). De o semnificație majoră care depășește domeniul dizabilității, Convenția face legătură între educație și participarea la o societate liberă.

Pentru a pune în aplicare aceste obiective, guvernele trebuie, în primul rând, "să recunoască dreptul persoanelor cu dizabilități la educație". Verbul "a recunoaște" presupune ca guvernele să urmărească să realizeze reforme legislative prin care să stabilească în dreptul intern că fiecare persoană cu dizabilități are "acces la învățământ primar incluziv, de calitate și gratuit și la învățământ secundar, în condiții de egalitate cu ceilalți, în comunitățile în care trăiește" (art. 24 alin. (2), lit b)). Guvernele trebuie, de asemenea, să stabilească interdicția legală de a exclude persoanele cu dizabilități din sistemul educațional incluziv pe criterii de dizabilitate (art. 24 alin. (2), lit. a)). Aceste prevederi se bazează pe dreptul la educație stipulat în articolul 28 al CRC, un tratat adoptat cu 17 ani înainte de CRPD. Dreptul la educație este prevăzut, de asemenea, la articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În mod semnificativ, CRPD solicită încetarea plasării copiilor cu dizabilități în învățământ separat sau segregat, inclusiv în școli speciale. În locul acestor soluții, este instituită o obligație pentru state de a asigura copiilor cu dizabilități măsuri de sprijin individualizat și adaptare rezonabilă a condițiilor la nevoile individuale (art. 24 alin. (2), lit. c), d), e)), ca aceștia să poată fi pe deplin integrați în sistemul general de învățământ.

În august 2016, Comitetul CRPD a adoptat Comentariul General nr. 4 asupra educației incluzive. Comentariile generale sunt interpretări oficiale ale prevederilor tratatelor internaționale, iar interpretarea privind educația incluzivă oferă o descriere detaliată a ceea ce se așteaptă de la statele membre cu privire la asigurarea educației incluzive pentru toți⁹.

Stiați că ...?

Educația este privită ca un drept economic, social și cultural. Aceste tipuri de drepturi trebuie să fie puse în aplicare având la bază conceptul de "exercitare deplină în mod progresiv" (art. 4 alin (2) din CRPD). Aceasta înseamnă că în acest an, educația trebuie extinsă la mai mulți copii într-un mod mai eficient decât anul trecut și că anul viitor vor fi obținute rezultate mai bune decât în acest an. În același timp, discriminarea pe criterii de dizabilitate (precum și pe orice alte criterii) nu este supusă unei exercitări depline în mod progresiv, ci este imediat aplicabilă. De exemplu, dacă un copil cu dizabilități are nevoie de un profesor de sprijin pentru a învăța într-o școală, dar îi este refuzată această cerință pe motiv că școala nu dispune de resurse suficiente, aceasta ar putea constitui lipsa adaptării rezonabile a condițiilor la nevoile individuale și ar încălca principiul nediscriminării. Astfel, un avocat poate folosi în mod creativ dreptul internațional al drepturilor omului pentru a convinge instanța să oblige o autoritate locală să pună imediat în practică adaptări rezonabile a condițiilor la nevoile individuale pentru a respecta dreptul copilului la nediscriminare, chiar dacă domeniul dreptului este educația, care este un drept economic și social supus unei realizări depline în mod progresiv, și nu imediate.

3. Dreptul la sănătate

Natura dreptului

⁹ Comitetul CRPD, Comentariul General nr. 4 asupra Educației Incluzive, UN Doc CRPD/C/GC/4. Poate fi accesat aici: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/RighttoEducation/CRPD-C-GC-4.doc>

Copiii cu dizabilități au același drept la asistență medicală ca și ceilalți copii. De asemenea, ei au dreptul să primească servicii de abilitare și reabilitare pentru deficiențele lor specifice.

Standardele dreptului internațional al drepturilor omului

Copiii cu dizabilități au dreptul "să se bucure de cea mai bună stare de sănătate, fără discriminare pe criterii de dizabilitate." (art. 25 din CRPD), și au dreptul la servicii de sănătate, inclusiv "servicii adecvate de diagnosticare și de intervenție timpurie" și "servicii menite să prevină riscul apariției altor dizabilități inclusiv în rândul copiilor" (art. 25 lit. b)). Serviciile medicale trebuie furnizate cât mai aproape posibil de comunitățile în care trăiesc aceste persoane, inclusiv în mediul rural. (art. 25 lit. c)), iar persoanelor cu dizabilități este necesar să se furnizeze "aceeași gamă de servicii, la același nivel de calitate și standard de îngrijire și programe medicale gratuite ori la prețuri accesibile, precum cele furnizate celorlalte persoane, inclusiv în domeniul sănătății sexuale și reproductive și al programelor publice de sănătate pentru populație" (art. 25 lit. a)).

Reabilitarea, de asemenea, este prevăzută în CRPD. Guvernele statelor părți trebuie să ia "măsurile eficiente și adecvate, inclusiv prin sprijinul reciproc între persoane cu aceleași probleme, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să obțină și să-și mențină maximum de autonomie, să-și dezvolte pe deplin potențialul fizic, mintal, social și profesional și să realizeze o deplină integrare și participare în toate aspectele vieții" (art.26) care "să înceapă, într-un stadiu cât mai de timpuriu posibil, și să se bazeze pe evaluarea multidisciplinară a nevoilor și abilităților individuale" (art. 26 alin (1) lit. a)). Aceste servicii trebuie "să sprijine participarea și integrarea în comunitate și în toate aspectele societății, pe baza liberului consimțământ și să fie disponibile cât mai aproape posibil de comunitatea în care trăiesc, inclusiv în mediul rural" (art. 26 alin (1) lit. b). Este esențial ca tratamentele medicale ar trebui să fie asigurate copiilor cu dizabilități pe baza "consimțământului conștient și liber exprimat" (art. 25 lit. d), cu luarea în considerare a "vârstei și a gradul de maturitate, în condiții de egalitate cu ceilalți copii" (art. 7 alin (3)).

De asemenea, CRC stabilește dreptul la sănătate al tuturor copiilor la articolul 24, obligând guvernele statelor părți să "depună eforturi pentru a garanta că nici un copil nu este lipsit de dreptul de a avea acces la aceste servicii." Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii europene statuează că „orice persoană are dreptul de acces la asistența medicală preventivă și de a beneficia de îngrijiri medicale în condițiile stabilite de legislațiile și practicile naționale” (art. 35).

Deși dreptul la sănătate nu a fost recunoscut în mod expres în temeiul Convenției Europene a Drepturilor Omului, a fost recunoscut că este prezent mod indirect, în anumite circumstanțe, în temeiul articolelor 3 și 8, coroborate cu articolul 14.¹⁰

Stiați că ...?

Trebuie să se facă distincție între dreptul la sănătate și dreptul la a fi sănătos. Nu există nicio garanție în dreptul internațional al drepturilor omului de a fi și de a rămâne sănătos. În acest sens, potrivit Organizației Mondiale a Sănătății, "dreptul la cel mai înalt standard de sănătate realizabil" necesită un set de criterii sociale care să contribuie la sănătatea tuturor persoanelor, inclusiv disponibilitatea serviciilor de sănătate, condițiile de muncă sigure, locuințe și alimentație nutritivă. Punerea în aplicare a dreptului la sănătate este strâns legată de cea a altor drepturi ale omului, incluzând dreptul la hrană, locuință, muncă, educație, nediscriminare, acces la informație și participare.

4. Dreptul de a nu fi supus abuzurilor

Natura dreptului

Dreptul internațional al drepturilor omului prevede o interdicție absolută împotriva torturii, a tratamentelor și a pedepselor inumane sau degradante. Această interdicție absolută înseamnă

¹⁰ A se vedea, spre exemplu: 'Health Factsheet', Curtea Europeană a Drepturilor Omului, august 2016, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Health_ENG.pdf (accesat la data de 11 septembrie 2016).

că, deși anumite drepturi pot fi derogate în anumite circumstanțe specifice - cum ar fi conflictele armate - tortura, tratamentele inumane și degradante nu pot fi niciodată justificate, în niciun caz. În plus, fiecare persoană cu dizabilități trebuie protejată împotriva tuturor formelor de exploatare, violență și abuz.

Dreptul internațional al drepturilor omului

Interzicerea torturii sau a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante este prevăzută în Convenția Europeană a Drepturilor Omului (articolul 3), Carta Drepturilor Fundamentale a UE (articolul 4) și multe tratate ale ONU privind drepturile omului, inclusiv Convenția ONU împotriva torturii, precum și în și articolul 15 din CRPD. În îndeplinirea obligațiilor lor de a proteja împotriva "tuturor formelor de exploatare, violență și abuz, inclusiv împotriva celor pe criterii de sex" guvernele statelor părți trebuie să ia "toate măsurile legislative, administrative, sociale, educaționale și alte măsuri adecvate, pentru a proteja persoanele cu dizabilități, atât în familie, cât și în afara acesteia" (articolul 16 din CRPD). De asemenea, CRPD stabilește că persoanele cu dizabilități au "dreptul la respectarea integrității fizice și mentale în mod egal cu ceilalți". CRC precizează că copiii trebuie protejați împotriva abuzurilor, invitând guvernele statelor părți să "măsurile legislative, administrative, sociale și educative corespunzătoare, în vederea protejării copilului împotriva oricăror forme de violență, vătămare sau abuz, fizic sau mental, de abandon sau neglijență, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv abuz sexual, în timpul cât se află în îngrijirea părinților sau a unuia dintre ei, a reprezentantului ori reprezentanților legali sau aoricărei persoane căreia i-a fost încredințat"(articolul 19 din CRC) și" să protejeze copilul împotriva tuturor formelor de exploatare sexuală și abuz sexual "(articolul 34 din CRC).

Stiați că ...?

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a soluționat cazul *Blokhin vs. Rusia* în 2016. În această speță, un băiat de 12 ani cu ADHD și o tulburare a vezicii urinare a fost arestat pentru o pretinsă exploatare a vecinului său în vârstă de 9 ani. În detenție, el a fost ținut într-o cameră mare și goală, fără mobilier și a trebuit să-și împartă dormitorul cu alți șapte băieți. Starea vezicii urinare presupunea că trebuia să urineze des, dar când a cerut să utilizeze toaleta, a fost forțat să facă curățenie și să aștepte până când alți deținuți au nevoie la toaletă. Starea lui de sănătate s-a deteriorat atât de mult în închisoare încât, când a fost eliberat, a petrecut trei săptămâni în spital. Curtea Europeană a constatat că tratamentul a constituit o încălcare a articolului 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

5. Accesul la justiție

Natura dreptului

Toată lumea are dreptul la recurs atunci când drepturile sale sunt încălcate. Orice persoană are dreptul la un proces echitabil dacă este acuzată de o infracțiune și dreptul să fie tratată cu corectitudine dacă este victima sau martorul unei infracțiuni. În special, copiii au dreptul de a fi audiați și de a-și exprima opinia în timpul procedurilor

Dreptul internațional al drepturilor omului

Dreptul la acces la justiție este prezentat în mai multe texte, inclusiv în articolul 13 din CRPD, care prevede că acest drept ar trebui să producă efecte și nu să fie doar o simplă posibilitate teoretică. Obligația statelor părți este de a asigura "acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare".Deși nu există jurisprudență cu privire la sensul de "participanți direcți și

indirecți", cei dintâi termen s-ar putea referi la părți litigante și martori, iar ultimul la jurați, avocați și judecători.

Sistemele judiciare ignoră adesea opiniile copiilor, iar articolul 12 din CRC stabilește dreptul fiecărui copil de a fi audiat. Această prevedere impune ca fiecare sistem judiciar să ofere fiecărui copil "posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau un organism competent, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională".

Un alt aspect privind accesul la justiție îl constituie dreptul la un proces echitabil. Acesta este un drept civil și politic standard și, printre alte texte, este prevăzut la articolul 14 al Pactului Internațional privind Drepturile Civile și Politice din 1966 (ICCPR) și la articolului 6 din Convenția Europeană a drepturilor Omului. CRC a adăugat un drept specific copilului în articolul 40, și anume că anonimatul unui infractor copil trebuie respectat în toate etapele procedurilor penale. În plus, jurisprudența CEDO a subliniat necesitatea reprezentării independente ca element-cheie în asigurarea accesului la justiție.¹¹

În ceea ce privește accesibilitatea, Comitetul CRPD a arătat că nu există acces efectiv la justiție dacă ... serviciile, informațiile și comunicările furnizate nu sunt accesibile persoanelor cu dizabilități (art.13). Locuințele protejate, serviciile de asistență și procedurile de asistență trebuie să fie cu toate accesibile pentru a oferi protecție eficientă împotriva violenței, abuzului și exploatării persoanelor cu dizabilități, în special femeilor și copiilor. (art 16)¹². Articolul 13 alin. 1) din CRPD solicită guvernelor să asigure acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități "inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei". În ceea ce privește adaptările rezonabile, acestea sunt discutate mai jos below (secțiunea G, în temeiul principiului nediscriminării). Comitetul CRPD a arătat că adaptările trebuie furnizate atunci când autoritățile sunt informate că o persoană cu dizabilități are nevoie de unele ajustări pentru a se bucura de drepturi pe în condiții de egalitate cu ceilalți¹³. Evaluările individuale trebuie efectuate imediat ce copilul intră în contact cu sistemul judiciar. Posibilele adaptări rezonabile pot include:

- săli de inteogare potrivite copiilor;
- furnizarea probelor prin link-uri video;
- asigurarea cu apă necesară precum și pauze scurte;
- permiterea unui copil de a comunica cu ajutorul unei persoane / intermediar;
- utilizarea limbajului semnelor, metodelor de comunicare augmentative și alternative;
- interogarea copilului într-un mediu confortabil și familial; și/sau
- permiterea unei persoane de încredere să însoțească copilul pe parcursul procedurilor¹⁴.

Drepturile victimelor trebuie să fie echilibrate cu protecția acordată inculpaților. Directiva UE privind victimele¹⁵, Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului¹⁶, standardele privind sistemele integrate de protecție a copilului¹⁷ și toate

¹¹ A se vedea, spre exemplu, *CRJ în numele lui Valentin Câmpeanu vs. Romania*.

¹² Comitetul CRPD, Comentariul General nr. 2 – Articolul 9: Accesibilitatea, 22 mai 2014 (poate fi accesat aici: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>)

¹³ Comitetul CRPD, Comentariul General nr. 2 – Articolul 9: Accesibilitatea aline. 26, disponibil online <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>.

¹⁴ MDAC, Accesul la Justiție pentru Copiii cu Dizabilități Mintale: Standarde și concluzii internaționale din zece state membre ale UE, p. 26. Poate fi accesat aici:

http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/access_to_justice_children_ws2_standards_and_findings_english.pdf

¹⁵ Directiva UE 2012/29/ a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 pentru stabilirea unor standarde minime privind drepturile, sprijinul și protecția victimelor infracțiunilor și înlocuirea Deciziei-cadru a Consiliului 2001/220/JHA. Poate fi accesat aici: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

¹⁶ Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului. Poate fii accesat aici at: <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/CDCJ%20Recommendations/GuidelinesChild-FriendlyJusticeE.pdf>

¹⁷ Standardele și referințele de bună practică ale respondenților la consultarea publică online privind sistemele integrate de protecție a copilului (CPS), februarie 2015. Disponibil online aici: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/cps_practices_standards.pdf.

referințele care protejează copii în calitate de victime sau martori. Protecția victimelor vulnerabile diferă față de protecția suspectilor vulnerabili.^[5]

D. Punct de interes: Fetele cu dizabilități

Fetele cu dizabilități sunt susceptibile de a se confrunta cu bariere suplimentare și accentuate datorită intersecției discriminării bazate pe criterii de vârstă, de dizabilitate și a discriminării de gen.¹⁸ Agenția pentru Drepturi Fundamentale a UE (FRA) a constatat că femeile cu dizabilități sunt mult mai predispuse la abuz fizic și sexual decât persoanele fără dizabilități.¹⁹ Aproape jumătate dintre femeile din UE care au suferit cel puțin un incident de violență fizică sau sexuală în copilărie sunt persoane cu dizabilități.²⁰

ONU a subliniat faptul că "trebuie acordată o atenție deosebită fetelor (inclusiv fetițelor și adolescenților, după caz), deoarece acestea se confruntă cu bariere specifice în calea accesului la justiție. Deseori, aceștia nu au capacitatea socială sau juridică de a lua decizii importante cu privire la viața lor în domenii legate de educație, sănătate, drepturi sexuale și reproductive. Ele pot fi forțate să se căsătorească sau supuse altor practici dăunătoare și diferitelor forme de violență."²¹ Abordarea de către statele părți a aspectelor ce țin de violența domestică și sexuală sunt o cerință cheie în cadrul CEDAW. O Convenție a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și violența domestică ("Convenția de la Istanbul") subliniază, de asemenea, obligația statelor de a aborda pe deplin problema violenței împotriva femeilor și fetelor, inclusiv prevenirea, protecția și urmărirea penală.²² Articolul 39 abordează problema avortului forțat și a sterilizării forțate.

1. Urmărirea penală a abuzului

Caz reprezentativ: urmărirea penală pentru violul unei fete de 13 ani cu dificultăți cognitive severe și de comunicare de către tatăl său vitreg. Aceasta s-a plâns mamei sale că bărbatul i-a arătat pe noul ei laptop oameni care întrețineau relații sexuale și a violat-o. Materialul său seminal a fost găsit pe lenjeria fetei, iar o analiză a laptopului a arătat că a fost folosit pentru a accesa site-uri pornografice. În apărarea sa, tatăl vitreg a negat că s-ar fi întâmplat asta, motivând că lenjeria sa ar fi putut fi pusă la spălat cu cea a fetei și că fata ar fi putut accesa în mod accidental materiale pornografice în timp ce căuta site-uri pentru copii. Prin urmare, urmărirea penală a depins de mărturia fetei. Aceasta a depus mărturie prin intermediul videoclipului preînregistrat, apoi a fost supusă unui interogatoriu timp de cinci zile jumătate, pe perioade de 30 de minute pe o legătură live, cu ajutorul unui intermediar care era un expert în comunicare.

- Urmărirea acestor cazuri este esențială, dar acestea se bazează pe mărturie. Prin urmare, este foarte important ca profesioniștii din domeniul juridic și alții care lucrează cu copii cu deficiențe mintale să comunice în așa fel încât să se asigure că dovada este cât se poate de relevantă.

^[5] A se vedea Suzan Van Der Aa, "Variable Vulnerabilities? Comparing the Rights of Adult Vulnerable Suspects and Vulnerable Victims under EU law." *New Journal of European Criminal Law*, Vol. 7, Issue 1, 2016.

¹⁸ A se vedea CPRD, Comentariu general asupra Femeilor cu dizabilități (disponibil aici:

<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/Women/CRPD.C.14.R.1-ENG.doc>)

¹⁹ A se vedea, FRA, "Violența împotriva femeilor: o anchetă la nivelul UE" 2014 (disponibil aici fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-factsheet_ro.pdf)

²⁰ MDAC, Violența împotriva Fetelor și a Femeilor cu Dizabilități, 8 martie 2014 (disponibil aici:

<http://www.mdac.org/en/news/violence-against-girls-and-women-disabilities>)

²¹ CEDAW Recomandarea Generală asupra Accesului Femeii la Justiție, 23 iulie 2015, CEDAW/C/GC/33 (par. 24)

(http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_33_7767_E.pdf)

²² A se vedea Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, 12 Aprilie 2011 (disponibil aici:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>)

- După cum s-a subliniat în acest caz, nu a fost nevoie ca schimbările să se producă în detrimentul fetei, ci ca avocații și instanțele să facă efortul de a se adapta.

2. Sterilizarea forțată

Prejudiciul sistemic și discriminarea față de femei și fete cu dizabilități continuă să ducă la negarea pe scară largă a dreptului lor de a lua decizii cu privire la propriile corpuri, de a experimenta propria sexualitate, de a avea relații sexuale, de a întemeia o familie.

Există femei și fete cu dizabilități cărora li s-au negat și continuă să li se nege acestea precum și alte drepturi fundamentale ale omului prin practica sterilizării "forțate / involuntare" și "constrânse", practică aprobată în prezent.

Sterilizarea forțată - adică sterilizarea în absența consimțământului conștient și liber exprimat al persoanei în cauză - inclusiv în cazurile în care sterilizarea a fost autorizată de un terț fără consimțământul persoanei respective, este un act de violență, o formă de control social, și o încălcare clară și documentată a dreptului de a nu fi supus torturii²³.

Sterilizarea forțată a fetelor și a femeilor cu dizabilități este recunoscută internațional ca o practică dăunătoare bazată pe tradiție, cultură, religie sau superstiție. Autorii răspund rareori, iar femeile și fetele cu dizabilități care au suferit această încălcare abuzivă al drepturilor lor sunt rareori, dacă sunt vreodată, capabile să obțină dreptate. Guvernele nu au recunoscut această practică universală, nu și-au exprimat regretul și nici nu au oferit despăgubiri femeilor și fetelor afectate²⁴.

Practica sterilizării forțate este ea însăși o parte a unui șablon mai larg de negare a drepturilor omului și dreptul la reproducere ale femeilor și fetelor cu dizabilități, care includ, de asemenea, excluderea sistematică de la îngrijirea adecvată a sănătății reproducerii și ocrotirea sănătății sexuale, contracepția forțată și / sau o gamă limitată de metode contraceptive, o concentrare asupra suprimării menstruației, o administrare deficitară a sarcinii și a nașterii, avortului selectiv sau forțat și negarea drepturilor parentale²⁵.

Aceste practici aparțin unor atitudini sociale tradiționale care continuă să caracterizeze dizabilitatea ca o tragedie personală, o povară și/sau o chestiune de gestionare și reabilitare medicală.

E. Dezvoltarea abilităților de reprezentare a copiilor²⁶

I. Cooperarea cu copiii

Clădirea încrederii și a relației: Încrederea și relația dintre copil și avocat sunt esențiale pentru a obține reușita. Practica a arătat că aceștia comunică cel mai bine cu cei în care au încredere și cu care au o relație bună. Pentru a începe să stabiliți un astfel de raport:

²³ Human Rights Watch, Sterilization of Women and Girls with Disabilities: A Briefing Paper și referințele arătate acolo, noiembrie 2011. Disponibil online aici: <https://www.hrw.org/news/2011/11/10/sterilization-women-and-girls-disabilities>.

²⁴ Femeile cu Dizabilități din Australia (WWDA), Dehumanised: The forced sterilisation of women and girls with disabilities in Australia, p. 8. Disponibil aici : http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/AUS/INT_CAT_NGO_AUS_18673_E.pdf

²⁵ Ibid, p. 10.

²⁶ A se vedea "Skills Training", Access to Justice for Children with Mental Disabilities website: <http://mdac.org/A2J-training-site/skills-training/>

- 1) Spargeți gheața și faceți copilul să se simtă mai confortabil. Începeți cu subiecte mai puțin intimidante de conversație - de ex. modul în care copilul a venit la locul de întâlnire sau vremea.
- 2) Acordați atenție limbajului corpului dumneavoastră. Semnalele nonverbale trebuie să se potrivească cu replicile dumneavoastră. Adoptați o poziție deschisă și fiți primitivi, relaxați și zâmbiți. Așezați-vă pe podea cu copilul și jucați-vă cu jucării.
- 3) Îmbunătățiți abilități de ascultare astfel încât să devină eficiente. Este esențial să dezvoltați abilități bune de ascultare sau altfel comunicarea va eșua. Practicați ascultarea activă - rezumați sau repetați copilului ceea ce credeți că a intenționat să spună. Acest format oferă copilului posibilitatea de a vă corecta dacă ați înțeles greșit.
- 4) Lucrați pentru a vă menține încrederea atunci când dumneavoastră și copilul vă aflați la distanță. Este vital să vă mențineți raportul cu copilul în timpul în care sunteți absent. Furnizați-le o imagine cu dvs. și cu detaliile dvs. de contact.

Comunicarea eficientă: Înainte de a începe să vorbiți cu copilul, asigurați-vă că vă bucurați de atenția lui. Aflați cum își dorește copilul să vă adresați lui și cum își dorește acesta să vi se adreseze. (Prenumele sunt adesea cele mai simple.) Vorbiți în limbaj simplu, evitând jargonul sau terminologia juridică. Vorbiți în propoziții scurte și oferiți câte o informație în fiecare propoziție. Arătați interes pentru copil, făcându-i clar că acest lucru este mai mult decât un loc de muncă pentru dumneavoastră.²⁷ Cereți copilului să arate ce a înțeles, mai degrabă decât să-l întrebați "înțelegi?" Asigurați-vă că toate documentele sunt în format ușor de citit.

În procedurile legale, faceți-vă timp pentru a explica copilului ce se va întâmpla în fiecare etapă. Permiteți un timp de gândire specific nivelului de dezvoltare al copilului pentru ca acesta să aibă un interval de timp suficient în care să proceseze informația și să își cântărească răspunsul. Oferiți-i ajutor în citirea și înțelegerea sensului documentelor în instanță. Permiteți copilului să stea alături de avocatul, îngrijitorul sau membrul de familie și asigurați-vă că copilul poate auzi în mod clar procedura.

II. Reprezentarea copiilor cu deficiențe mintale²⁸

Comunicare eficientă, încredere și relație: Pentru a stabili o comunicare eficientă și a elimina tensiunea inițială, utilizați activități și jocuri non-verbale (pasați mingea, construiți cu unități), desenați imagini sau citiți o poveste împreună cu copilul. Identificați problemele de comunicare, detectând dacă sunt necesare ajustări și sprijin specifice pentru a comunica cu copilul și pentru a facilita comunicarea acestora. Rețineți că este posibil să aveți nevoie să stabiliți un mod eficient și unic de a comunica și de a asculta copilul cu un astfel de specific. Ar putea fi util să utilizați calendare, imagini și exemple pe care copilul le înțelege.

Înțelegeți că pot exista momente de tăcere și recunoașteți orice sentimente care sunt exprimate și considerați-le valide. Permiteți pauze mai frecvente, deoarece copiii cu dificultăți de comunicare se pot obosi mai ușor. Asigurați-vă că mențineți raportul construit și în timpul în care sunteți absent și oferiți copilului certitudinea că veți comunica din nou. De exemplu, într-un caz, asistenții sociali care ajutau un copil cu dizabilități de învățare care a fost victima unei exploatare sexuale au dat fetei numărul lor mobil și au creat un calendar pentru ca ea să poată număra zilele până la următoarea lor vizită.²⁹

Practicarea unei atitudini pozitive, lipsite de prejudecăți: Accesul la justiție pentru copiii cu dizabilități mintale începe când profesioniștii din domeniu cred în potențialul lor - practică o atitudine pozitivă, fără prejudecăți. După cum a remarcat Parchetul Coroanei din Anglia:

²⁷ Salvați Copiii, "See Me, Hear Me: A guide to using the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities to promote the rights of children p. 89 și referințele arătate acolo . Disponibil online aici:

http://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/See_Me_Hear_Me_internals_final_1.pdf.

²⁸ Pentru mai multe sfaturi referitoare la comunicarea cu copiii cu deficiențe mintale, în mod special cu copiii cu autism, a se vedea Ruth Marchant, "Double Jeopardy? Child Witnesses with Autism, 2012 (disponibil aici:

<http://www.triangle.org.uk/files/2015-12/double-jeopardy-child-witnesses-with-autism-ruth-marchant-june-2012.pdf>).

²⁹ A se vedea <http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-cambridgeshire-25659042>

"Seriozitatea și credibilitatea (martorilor) pot fi influențate de modul în care este tratată victima / martorul. Dacă persoanele cu dizabilități de învățare sau probleme de sănătate mintală sunt luate în serios și ascultate, acestea se pot simți mai încrezătoare și mai puțin neliniștite și, prin urmare, pot să ofere cele mai bune mărturii ale lor."³⁰ Deoarece părtinirea nu se realizează adesea în mod conștient, luați în considerare un curs de o pregătire de părtinire inconștientă sau un curs de formare în domeniul egalității de șanse în ceea ce privește dizabilitatea.

III. Principalele sfaturi în ceea ce privește comunicarea cu copiii cu dizabilități mintale

1. Conștientizați că este o provocare în ceea ce privește comunicarea și ajustați modul în care comunicați pentru a se potrivi copilului.
2. Asigurați un mediu favorabil copilului și asigurați-vă că toate condițiile necesare sunt îndeplinite în avans (un mediu calm și confortabil: o cameră, un parc, la domiciliu - oriunde copilul se va simți relaxat și sigur)
3. Stabiliți câteva reguli de bază
4. Alegeți-vă cuvintele cu atenție.
5. Nu vă așteptați la contactul vizual
6. Fiți precis cu ceea ce doriți să spuneți: utilizați un limbaj literal și simplu
7. Repetați în scopul de a clarifica
8. Evitați întrebările riscante și complexe, în special în ceea ce privește timpul.
9. Utilizați jocul / artă / imagini fără a dirija.
10. Implicați copilul în proces

IV. Principalele sfaturi pentru a primi informații de la copiii cu dizabilități mintale

1. Faceți-vă timp.
2. Explicați cine sunteți și care este rolul dumneavoastră.
3. Procedați în mod confidențial. În special, explicați copilului ce presupune confidențialitatea și asigurați-vă că ați tratat corect informațiile confidențiale. Explicați copilului ce informații trebuie să fie împărtășite
4. Nu presupuneți că un copil nu are capacitate.
5. Explicați procesul și oferiți explicații referitoare la participanți.
6. Urmați principalele sfaturi în ceea ce privește comunicarea
7. Primiți informații fără să dirijați.
8. Asigurați-vă că înțeleg când au posibilitatea de alegere.
9. Subliniați faptul că este posibil să nu puteți obține ceea ce își dorec.
10. Explicați-le rezultatul.

F. Procedura cu copiii traumatizați

Trauma

Trauma este un răspuns adaptat la o amenințare.³¹ Aceasta declanșează sistemul fricii ce este apoi activat și continuă să se resimtă și după ce evenimentul a trecut. Mai exact, afectează lobul frontal al creierului, responsabil pentru raționamentul verbal, organizarea și funcția cognitivă. Ca urmare, trauma afectează abilitatea de a înțelege limbajul, de a procesa și de a gândi logic și de

³⁰Parchetul Coroanei, Supporting witnesses and victims with a learning disability, Iulie 2009. Disponibil aici:

https://www.cps.gov.uk/publications/docs/supporting_victims_and_witnesses_with_a_learning_disability.pdf

³¹ Pentru mai multe informații despre traume și despre modul de a trata un copil traumatizat, consultați filmul pregătit de Eva Szeli pe această temă. Disponibil online aici https://drive.google.com/file/d/0By3oHyelsqf_Y01FNGFPaXpiOEE/view

a comunica răspunsurile. În acest fel, trauma poate afecta în mod semnificativ capacitatea unei persoane de a depune mărturie, de a urmări procedurile și de a coopera.³²

Persoanele traumatizate pot fi afectate de semnalele conexe ("factori declanșatori") în mediul lor. Persoanele care lucrează cu copiii cu dizabilități mintale ar trebui, prin urmare, să învețe cum să lucreze cu copiii cu traume, să fie atenți la potențialii factori declanșatori, precum și la riscurile de traumatism secundar.

Indicatori

Printre indicatorii care arată că este posibil ca un copil să fie traumatizat, sunt incluși următoarele aspecte:

- Nivel ridicat de anxietate, inclusiv atacuri de panică.
- Privire sau zâmbet fix, poate fi fără cuvinte, mut sau înghețat
- Adaptabil, primește sugestii – pare neatent
- Incapabil de a primi informații sau de a răspunde la informații, întrebări și comentarii.
- Foarte atent la împrejurimi și la răspunsurile altora; se sperie cu ușurință și reacționează la sunete, ducând la izbucniri violente
- Foarte puțin atent – supus, poate protesta puțin sau chiar deloc cu privire la ceea ce se întâmplă cu ei și poate părea neinteresat/ letargic
- Secvențe retrospective -halucinații senzoriale; re-experientarea evenimentului traumatic; de asemenea, secvențe retrospective cognitive: "Sunt prost", "Este vina mea", sau "Nu sunt bun".
- Disociere – scindarea, uneori într-o stare extremă când ies la suprafață diferite aspecte ale personalităților lor. În cazuri extreme, copiii se pot retrage într-o lume fantastică elaborată, unde pot să-și asume puteri speciale.
- Poate deveni amețit sau se poate confrunta cu o încețoșare a minții sau cu trac.
- Starea de spirit anostă, poate părea dezinteresat/deconectat
- Apare confuz cu privire la ceea ce se spune sau se întâmplă; nu înțelege expresiile uzuale.
- Pare să aibă o atenție scurtă; are dificultăți de concentrare la citire sau scriere; repetă ceea ce îi este spus (ecolalia).
- Pare să aibă unele dificultăți în înțelegerea întrebărilor; în general, abilități lente de procesare, răspunde neadecvat sau inconsecvent la întrebări; pare să se concentreze asupra a ceea ce ar putea fi considerat mai degrabă puncte irelevante decât aspecte importante.

Cooperarea cu copii cu dizabilități mintale traumatizați

Când trebuie să lucrați cu copii traumatizați, aveți în vedere tot ceea ce se poate face pentru a reduce stresul și potențialii factori declanșatori. Creați un mediu confortabil, folosind activități pentru a construi relații și a câștiga încredere. Fiți conștient de rolul dumneavoastră și nu promiteți prea mult. Trebuie să întrebați despre posibii factori declanșatori și sursele de traume și să încercați să identificați dacă există tehnici pe care copilul le utilizează pentru a gestiona factorii declanșatori. Luați timpul necesar - verificați dacă copilul înțelege procesul și ceea ce este întrebare, dați-i timp să cântărească răspunsurile la întrebări și să asculte.

Ghid practic în procedurile judiciare

- Instanța trebuie să identifice nevoile martorilor și inculpaților într-un stadiu incipient și să adapteze procesul în consecință.

³² Advocate's Gateway, Toolkit 18: "Working with Traumatized Witnesses, Defendants and Parties", iulie 2015. Disponibil aici: <http://www.theadvocatesgateway.org/images/toolkit18workingwithtraumatizedwitnessesdefendantsandpartiesjuly2015.pdf>

- Vizitați în prealabil sala de judecată pentru a familiariza copilul cu mediul.
- Când programați termenele, rețineți că pot exista date importante (declanșatoare) care trebuie evitate.
- Recrutați un profesionist de încredere în acest domeniu pentru a vă asista.
- Permiteți copilului să ia pauză atunci când simte nevoia.
- În fiecare etapă a procesului, verificați cum se simte copilul și dacă dorește ajutor.
- Adaptați limbajul și folosiți comunicarea în scris, diagrame, desene, hărți corporale³³, tot ceea ce poate contribui la externalizarea evenimentelor.
- Un orar vizual poate ajuta la gândirea secvențială
- Desenul repetitiv poate ajuta la menținerea atenției și a emoției.

G. Adaptări rezonabile și ajustări de ordin procedural

Diferența dintre modelul medical și modelul social al dizabilității constă în percepția barierelor. Potrivit modelului medical, barierele sunt văzute ca pe o lipsă a individului și se lucrează la eliminarea acestor bariere prin încercarea de a reface individul. Iar când recuperarea nu este posibilă, fezabilă sau dorită, individul este lăsat în propriile sale mijloace și nu este capabil să participe în totalitate la societate.

Modelul social al dizabilității se îndepărtează de punctul de vedere potrivit căruia un individ care trebuie să fie "reparat" și vede barierele ca fiind în societate și vizează eliminarea acestora, astfel încât o persoană cu dizabilități să poată experimenta viața în condiții de egalitate cu ceilalți.

Asigurarea unor adaptări rezonabile vizează identificarea barierelor care împiedică participarea deplină și semnificativă a persoanelor cu dizabilități mintale la societate în general sau realizarea unui drept în mod particular și apoi asigurarea eliminării acestor bariere.

Norme și standarde

Dreptul la adaptare rezonabilă, procedurală și în funcție de vârstă este consacrat în mai multe dispoziții ale CRPD. După cum s-a arătat anterior, negarea unei adaptări rezonabile este o formă de discriminare bazată pe criteriile de dizabilitate (articolele 2 și 5 din CRPD). Mai precis, deși articolul 5 alineatul (2) impune statelor să interzică orice discriminare bazată pe criteriile de dizabilitate și să garanteze o protecție juridică egală și eficientă împotriva discriminării, articolul 5 alin (3) cere Statelor Părți să ia "toate măsurile adecvate pentru a se asigura adaptarea rezonabilă."

Dreptul la ajustări rezonabile de ordin procedural și adecvate vârstei este consacrat în articolul 13 din CRPD, care se referă la dreptul la acces efectiv la justiție:

"Statele Părți vor asigura acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare."

Statele membre au obligația de a introduce măsuri de accesibilitate în conformitate cu articolul 9. Articolul 9:

³³ O hartă a corpului este utilizată pentru înregistrarea informațiilor despre vătămări corporale unui copil, în special dacă se consideră că rănirea nu este accidentală sau se consideră că urmează un tipar. Harta corporală oferă o evidență vizuală a abuzului fizic și îi ajută pe profesioniști să lucreze împreună atunci când trebuie să decidă dacă există un motiv de a oferi protecție sau nu.

“Statele Părți vor lua măsurile adecvate pentru a asigura persoanelor cu dizabilități accesul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologiile și sistemele informatice și de comunicații și la alte facilități și servicii deschise sau furnizate publicului, atât în zonele urbane, cât și rurale.”

Așa cum a explicat Comitetul CRPD, "accesibilitatea" este legată de grupuri, în timp ce "adaptarea rezonabilă" este legată de un individ. Aceasta înseamnă că obligația de a asigura accesibilitatea este o obligație *ex-ante*: Statele părți trebuie să pună în aplicare măsuri de accesibilitate înainte de a primi o cerere individuală de intrare sau utilizare a unui loc sau serviciu³⁴. Pe de altă parte, adaptările rezonabile sunt drepturi personale, care trebuie furnizate atunci când este nevoie, nu neapărat la cererea unei părți.

Comitetul CRC a explicat:

“Mediile și metodele de lucru trebuie să fie adaptate capacităților copiilor. Trebuie să existe timp și resurse adecvate pentru a se asigura că copiii sunt pregătiți în mod corespunzător și au încrederea și oportunitatea de a-și aduce contribuția. Trebuie să se țină seama de faptul că copiii au nevoie de niveluri diferite de sprijin și forme de implicare în funcție de vârstă și de capacitățile lor în evoluție³⁵.”

Exemple de bariere în calea accesului la justiție pentru copiii cu dizabilități mintale

1. Accesul la informații și comunicare - informațiile despre procesele judiciare și în timpul acestora pot fi complexe și în formate scrise complicat. Este posibil ca copiii cu dizabilități să nu înțeleagă complexitatea sau metoda ori stilul de comunicare, scris sau oral.
2. Accesul fizic - la clădiri sau la sălile de judecată poate fi îngreunat pentru copiii cu deficiențe fizice, în timp ce copiii cu dizabilități mintale ar putea să nu poată participa la audieri la termenele fixate din cauza lipsei de transport, a lipsei unei persoane care să îi însoțească sau a lipsei permisiunii de a părăsi locuința sau domiciliul.
3. Bariere juridice - negarea / restricționarea capacității juridice pe considerente de dizabilitate și/sau vârstă; restricții privind exercitarea drepturilor specifice;
4. Bariere de ordin procedural - lipsa de recunoaștere a competenței de a depune mărturie și inadmisibilitate a probelor pe considerente de dizabilitate și/sau vârstă; durata lungă a audierilor, iar termenele fixate ar putea fi de nerealizat pentru copiii cu dizabilități mintale; stiluri de interogare agresive, inclusiv punerea de întrebări complexe; metode de comunicare inadecvate; desfășurarea procedurilor într-un mediu oficial sau intimidant, cu o structură riguroasă și intimidante; un cod de conduită rigid; utilizarea vocabularului de specialitate; prezența părților adverse; o structură complexă a instanțelor; norme procedurale privind înregistrarea corespunzătoare a plângerilor și probelor; regulile privind ținuta în instanță; audieri; mărturie; luarea și pronunțarea hotărârilor, decretelor, ordinilor, condamnărilor, sentințelor, apelurilor etc., cu reguli diferite în diferite instanțe.
5. Traumatizare și re-traumatizare - copii, victime ale violenței sexuale și de gen sau alte forme de violență.
6. Stigmat, stereotipuri și prejudecăți - credibilitate; coroborare; eșecul/refuzul de a investiga; folosirea unui limbaj derogatoriu care introduce stigmatizarea și prejudecățile, rușinează și intimidează persoana în cauză și descurajează participarea.

Scopul adaptărilor

Adaptările vizează asigurarea egalității, repararea discriminării structurale și istorice, respectarea principiului participării depline și efective, dreptul la un proces echitabil, inclusiv dreptul de a fi

³⁴ Comitetul ONU CRPD, Comentariul General nr. 2 – art 9: Accesibilitatea, UN Doc CRPD/C/GC/2. Disponibil:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2&Lang=en

³⁵ Comitetul ONU CRC, Comentariul General nr. 12: Dreptul copilului de a fi ascultat, UN Doc CRC/C/GC/12, para 134(e). Disponibil online aici: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

ascultat și sunt legate de principiul egalității armelor, printre altele. Scopul lor este eliminarea barierelor legale, procedurale și a altor obstacole în calea accesului la justiție pentru copiii cu dizabilități mintale. În general, dreptul la adaptare este, de asemenea, consacrat într-o anumită măsură în legislația națională și/sau dispoziții constituționale, cum sunt de exemplu, garanțiile de nediscriminare și egalitate sau la un proces echitabil. Obiectivul nu este de a ușura procesul sau de a favoriza persoanele cu dizabilități mintale în timpul procedurilor judiciare. Mai degrabă, este de a le permite acestora să participe pe deplin la acest proces în aceeași măsură ca oricine altcineva, fără a li se impune restricții sau limitări în ceea ce privește participarea lor din cauza deficienței lor.³⁶ Asigurarea adaptărilor trebuie să fie însoțită, după caz, de garanțiile necesare de protecție împotriva abuzurilor.

Garantiile dreptului la adaptare și accesibilitate

Asigurarea garanțiilor la dreptul la adaptare și accesibilitate poate prelungi procedurile. Drept consecință, e posibil ca inițial instanțele și tribunalele să nu fie receptive. Prin urmare, este important a se sublinia din timp obligațiile legale și problemele legate de drepturile omului.

Exemple de adaptări rezonabile, de ordin procedural și adecvate vârstei care trebuie să fie puse la dispoziția copiilor cu dizabilități mintale care ar putea avea nevoie și doresc să beneficieze de ele

- Luarea de mărturie în camera de consiliu sau într-un mediu care este sigur și familiar copilului, de exemplu, în săli de interviu specifice copiilor.
- Înregistrarea video a mărturiei pentru a evita repetarea întrebărilor.
- Ținerea audierilor cu ușile închise.
- Vizitarea prealabilă a sălilor de judecată.
- Utilizarea mărturiilor pe suport video.
- Întrebări scurte, concise, simple și puse pe rând.
- Utilizarea limbajului ușor de citit și ușor de înțeles de către toate părțile implicate.
- Audieri în lipsa unor ținute oficiale
- Aprovizionarea cu apă.
- Prezența unui psiholog/asistent social în instanță, care să solicite o amânare în cazul existenței unui factor declanșator pentru persoane cu dizabilități psihosociale sau intelectuale
- Dispoziții de asistență, metode de comunicare augmentativă sau alternativă ("AAC"), cum ar fi reprezentările pictoriale, comunicarea verbală sau non-verbală idiosincronică, cu sau fără interpret, după caz, sau interogarea sau depunerea de mărturie printr-un intermediar care poate facilita comunicarea între individ și instanță. Judecătorii și alți profesioniști din sistemul juridic trebuie să recunoască și să dea greutate formelor non-verbale de comunicare, cum ar fi jocul, limbajul corpului, expresiile faciale, desenul și pictura³⁷,
- Derogarea sau flexibilitatea în interpretarea unor norme procedurale complexe, cum ar fi aplicarea strictă a regulilor privind încadrarea, redactarea sau depunerea plângerilor, notificarea sau recursul.
- Interpretări flexibile sau derogatorii ale regulilor privind termenele - erorile procedurale nu trebuie să fie invocate pentru a nega dreptul la apărare a unui copil cu dizabilități mintale.
- Derogarea sau flexibilitatea regulilor procedurale pentru prezentarea mărturiei și ordinea la mărturie: scurte amânări în timpul mărturiilor și/sau amânări mai lungi sau reprogramarea datelor audierii în acord cu starea de sănătate.

³⁶ Bizchut, the Israel Human Rights Center for People with Disabilities, "The right of persons with intellectual, psychosocial and communication disabilities to access to justice: Accommodations in the criminal process" (2015), p. 4, disponibil aici <http://bizchut.org.il/he/wp-content/uploads/2015/01/Booklet-The-right-of-persons-with-disabilities-to-access-to-justice.pdf> (accesat la data de 10 iunie 2015) p.7

³⁷ Comitetul CRC al ONU, Comentariul General nr. 12: Dreptul copilului de a fi ascultat, doc. ONU CRC/C/GC/12. Disponibil online la <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

- Permitearea copiilor să ia articole personale pe care să le țină la ei.
- Asigurarea accesului la o persoană de sprijin pentru a oferi asistență individuală în citirea, înțelegerea și completarea documentelor, în înțelegerea și participarea la procedurile judiciare și pentru a oferi sprijin emoțional pe parcursul procedurilor.
- Stabilirea unui mecanism simplu și ușor de accesat de către un copil cu dizabilități, un mecanism de a solicita asistență sub formă de ajustări rezonabile, de ordin procedural sau adecvate vârstei de la instanță, cum este de ex. punerea la dispoziție a unei persoane de legătură pentru a explica posibilitățile de depunere a unei plângeri.
- Solicitarea către instanțe de a întreba în mod clar dacă un copil cu dizabilități necesită adaptare a condițiilor.
- Proceduri flexibile pentru a se adapta copiilor care au dificultăți în cuantificarea lucrurilor, în aprecierea timpului, în descriere în mod eficient sau cu competențe șingvistice limitate.

Prin definiție, această listă nu poate fi exhaustivă, deoarece adaptările trebuie croite după specificul copilului în cauză. Adaptările necesare în orice caz trebuie să fie stabilite individual, ținând cont de nevoile și caracteristicile specifice ale copilului. Cu toate acestea, în cele din urmă, procedurile și procesele instanțelor trebuie să fie suficient de flexibile pentru a răspunde nevoilor tuturor copiilor cu dizabilități, pentru a asigura participarea lor deplină și efectivă și dreptul la acces la justiție. Adaptările trebuie să fie puse la dispoziția copiilor implicați în procesele legale, în orice calitate procesuală: ca victime, martori sau inculpați. Acestea ar trebui să fie asigurate de la începutul procesului judiciar, dar pot fi introduse sau modificate pe parcursul procesului după necesitate.

Cooperarea cu alții pentru a desființa barierele și a asigura ajustări

Reprezentarea copiilor cu dizabilități mintale și solicitarea adaptărilor rezonabile în numele lor necesită sprijin din partea altor profesioniști, inclusiv asistenți sociali, personal medical, magistrați, polițiști, procurori etc. Având în vedere interesul superior al copilului, această cooperare cere o comunicare eficientă și schimb de informații, planificare și coordonare. Cu toate acestea, este important să subliniem faptul că, atunci când avem de-a face cu subiecte sensibile, în special subiecte legate de drepturile copiilor, persoanele care lucrează cu copii trebuie să fie atente să respecte cerințele protecției datelor copilului. Noul Regulament general UE privind protecția datelor³⁸ prevede o protecție specială a datelor copiilor, având în vedere vulnerabilitățile lor deosebite. Regulamentul impune, de asemenea, utilizarea limbajului adaptat în comunicarea cu copiii.

H. Remedii

Remedii

Remediile sunt ajutorul la care un individ este îndreptățit odată ce se stabilește că drepturile sale au fost încălcate. Acestea sunt mijloacele prin care încălcarea unui drept este prevenită, remediată sau compensată. Ele sunt de obicei dispuse de o instanță judecătorească sau de un organ cvasi-judiciar, dar pot fi și convenite în cadrul unei înțelegeri sau impuse prin efectul direct al legii. Ele sunt menite să ofere o compensare adecvată pentru prejudiciul suferit de victimă. În cazul încălcării drepturilor copiilor cu dizabilități mintale, remediile pot să includă:

- scoaterea copilului din situația periculoasă;
- asigurarea protecției împotriva abuzurilor;

³⁸ Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/EC (Regulamentul general privind protecția datelor). Disponibil aici: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/reform/files/regulation_oj_en.pdf.

- o o dispoziție a unei instanțe sau a unei comisii competente, care să afirme că drepturile copilului au fost încălcate;
- o tragerea la răspundere penală a unui presupus;
- o facilitarea eliberării unui copil dintr-o instituție;
- o oferirea de acces la educație unui copil;
- o asigurarea serviciilor comunitare sau a asistenței medicale pentru copil; sau
- o asigurarea de compensare pentru un copil (de obicei urmează să fie plasat într-un cont).

Pentru cele mai multe încălcări, vor exista mai mult de o cale de atac disponibile. Unele dintre aceste măsuri vor fi căi de atac tradiționale „hard law”, care oferă unui individ posibilitatea obținerii unei decizii executorii sau a unei constatări definitive. Cele mai multe căi de atac la nivel intern se vor încadra în această categorie, cum ar fi o cerere civilă sau o plângere penală. La nivel internațional aceste căi de atac sunt mai degrabă cu titlu de excepție, mai degrabă decât o regulă, și necesită un angajament internațional mai puternic din partea statelor. Exemple de astfel de căi de atac sunt CEDO și CJUE.

Alte remedii vor fi „soft”, numite uneori remedii cvasi-judiciare, din care nu va rezulta în mod necesar o decizie executorie, dar care pot îmbunătăți în mod semnificativ situația individului. Exemplele la nivel intern de remediu „soft” sunt plângerile formulate la organisme de promovare a egalității sau diverse comitete și comisii. La nivel internațional, exemple de căi de atac „soft” sunt procedurile speciale sau reclamațiile individuale adresate organelor tratatelor ONU

Alegerea remediilor este adesea denumită în jargonul juridic ca alegerea instanței.

Remedii interne

După ce s-a evaluat ce măsuri reparatorii ar fi cele mai potrivite pentru încălcările în discuție, avocatul trebuie să decidă calea legală de urmat, din moment ce nu orice demers poate fi în măsură să ofere remediul căutat. Căile interne pot oferi remedii imediate, concrete, în timp ce căile internaționale pot oferi doar declarații de nelegalitate și pot exercita presiuni asupra guvernelor necooperante. Avocatul va trebui să determine care este cea mai adecvată cale, în același timp recunoscând că, în anumite circumstanțe, ar putea fi posibil și a recomanda să urmeze căi paralele (ex. Depunerea mai multor reclamații)

Pe plan intern, vor exista diverse căi. Pentru a determina care va oferi cel mai eficient remediu, trebuie luați în considerare, printre alți factori:

- o Subiectul: educație, sănătate, asistență socială sau accesul la justiție;
- o Tipul deciziei contestate și dacă un anumit drept de apel a devenit disponibil;
- o Ce dorește să realizeze individul prin obținerea de despăgubiri;
- o Urgența și sensibilitatea problemei; și
- o Resursele financiare disponibile.³⁹

Având în vedere că pot exista limitări de timp, în primul rând se procedează la identificarea deciziei sau încălcării contestate și data la care a avut loc pentru a determina dacă o cerere poate fi încă introdusă. Trebuie să se aibă în vedere timpul necesar pentru ca o cerere să fie analizată și dacă va oferi remediul adecvat (de exemplu, în cazul în care problema este urgentă, unele căi de atac ar putea permite luarea unor măsuri provizorii). Căile interne pot include:

- o Reclamații administrative / mecanisme de trimitere;
- o Instituțiile naționale pentru drepturile omului; organisme de echitate; Avocați ai Poporului;

³⁹ A se vedea Luke Clements, *Copiii cu dizabilități: Manual juridic* (2016) §11.2 (disponibil la <http://www.lukeclements.co.uk/new-edition-disabled-children-legal-handbook/>)

- o Proceduri judiciare: instanțe locale, curți de apel, Curtea Constituțională (dacă există), instanța supremă.

Trebuie, de asemenea, să fie luate în considerare și modalitățile non-judiciare de soluționare a disputelor.

Dacă există intenția de a utiliza căile internaționale, o atenție deosebită trebuie acordată cerințelor fiecăruia dintre mecanismele internaționale în ceea ce privește criteriile de admisibilitate, în special acelea referitoare la epuizarea căilor de atac interne disponibile și eficiente și termenul limită de depunere a plângerii, în cazul în care există acesta⁴⁰.

Protecție internațională

În cazul în care remediile interne nu produc rezultatul dorit, căile regionale sau internaționale sunt disponibile. Aceste mecanisme pot fi folosite pentru a contesta deciziile și eșecurile organismelor publice și ale funcționarilor, precum și practica de stat, legile și politicile. Cele mai multe mecanisme internaționale vor cere reclamantului să fi urmărit și epuizat căile de atac interne.

1. Mecanismele regional-europene

Europa a stabilit drepturile persoanelor prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) și Carta drepturilor fundamentale, precum și organisme regionale pentru drepturile omului, cărora le pot fi adresate reclamații după epuizarea tuturor căilor de atac interne sau dacă petenții au fost împiedicați să solicite intervenția justiției.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)

CEDO, parte a Consiliului Europei, monitorizează respectarea de către statele părți a CEDO și a protocoalelor sale adiționale. CEDO declară hotărâri împotriva statelor membre ale Consiliului Europei cu privire la presupuse încălcări ale Convenției ca urmare a unor plângeri depuse de persoane fizice sau alte state. Consiliul Comitetului de Miniștri al Europei este responsabil de supravegherea procesului de executare a hotărârilor CEDO. Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului poate prezenta observații scrise și poate participa la audieri ca un terț, în numele unuia dintre solicitanți, dar nu poate să depună cereri.

Pentru a depune o cerere la CEDO, se începe prin completarea unui formular-tip (disponibil la <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants>). Cererea este supusă unei proceduri filtru, pentru a se determina admisibilitatea. Cererea poate fi formulată de către o persoană fizică, un ONG sau un grup de persoane care susțin că sunt victimele unei încălcări a drepturilor omului de către un Stat Membru al Convenției (poate fi orice persoană apropiată a victimei). În general, plângerea trebuie să fie introdusă după ce toate căile de atac interne au fost epuizate și în termen de 6 luni de la decizia internă definitivă⁴¹. În cazul în care un răspuns mai rapid este necesar, pot fi solicitate măsuri provizorii, în condițiile Art. 39 din Regulamentul CEDO⁴².

Curtea de Justiție a Uniunii Europene („CJUE“)

⁴⁰ Convenția Europeană a Drepturilor Omului limitează depunerea cererii la termenul de șase luni după decizia finală internă. În cazul în care un remediu intern nu este utilizat, plângerea va fi respinsă pentru neepuizarea căilor de atac interne. În cazul unui remediu considerat inefficient, este posibilă pierderea termenului pus la dispoziție în timp ce se așteaptă rezultatul unei astfel de remedii. Prin urmare, este esențial o bună informare cu privire la căile de atac și standardul Curții în această privință

⁴¹ Curtea a publicat un ghid detaliat Cu privire la admisibilitate, care este disponibil în mai multe limbi. A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid practic privind criteriile de admisibilitate. Disponibil online la adresa : http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis/admi_guide

⁴² A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului - Regulamentul Curții. Disponibil online la http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf

CJUE interpretează Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (care a obținut statut juridic egal cu toate tratatele din legislația UE privind intrarea în vigoare Tratatul de la Lisabona în 2009). Atunci când legislația UE este angajată, legea trebuie să fie interpretată în conformitate cu drepturile prevăzute în cadrul Cartei. Articolul 24 al Cartei este relevantă pentru situația copiilor, și dispune după cum urmează:

- „1. Copiii au dreptul la protecția și îngrijirile necesare pentru asigurarea bunăstării lor. Ei își pot exprima în mod liber opinia. Aceasta se ia în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate.
2. În toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt realizate de autorități publice sau de instituții private, interesul superior al copilului trebuie să fie considerat primordial.
3. Orice copil are dreptul de a întreține cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți, cu excepția cazului în care acestea sunt contrare interesului său”.

Există două modalități de a deferi un caz către CJUE:

- i. **Sesizarea de către o instanță națională** – O instanță națională poate adresa Curții întrebări cu privire la legislația UE, în scopul pronunțării unei hotărâri preliminare de către CJUE, în cazul în care aceasta este necesară pentru soluționarea unui caz articolul 267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene ("TFUE"). În concluzie, inclusiv o cerere întemeiată pe Cartă, în cadrul unei plângeri adresate unei instanțe naționale poate genera o trimitere la CJUE și pune, astfel, presiune suplimentară pe guvernul național, care va fi astfel avertizat că legea sa națională poate fi pusă sub supraveghere.
- ii. **Procedurile privind încălcarea drepturilor** – Comisia Europeană poate sancționa un stat membru la CJUE pentru încălcarea unei dispoziții de drept al Uniunii în temeiul articolului 258 din TFUE. Cu toate acestea, Comisia Europeană poate declanșa o astfel de procedură numai dacă are cunoștință de încălcare (adică o scrisoare care stabilește încălcarea și prezintă dovezi justificative).

Comitetul European pentru Drepturi Sociale ("CEDS")

Comitetul European al Drepturilor Sociale monitorizează respectarea de către stat a Cartei Sociale Europene. Carta socială europeană (CES) descrie drepturile sociale și economice pe care statele parte trebuie să le garanteze (de exemplu în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, locuințele, sănătatea, educația și bunăstarea) și completează CEDO, care abordează în primul rând drepturile civile și politice. Carta socială europeană a fost semnată de toate cele 47 de membri ai Consiliului Europei. CEDS examinează plângerile colective depuse de statele membre sau de ONG-uri internaționale precum MDAC.

Întrebări care trebuie adresate înainte de a urmări această cale:

- Țara s-a adresat mecanismului colectiv de informații?
- Ce versiune a CES a fost ratificată?
- Ce articole au fost acceptate?

De reținut că pentru o plângere către CEDS nu există cerințe specifice pentru epuizarea căilor de atac interne sau termenul de depunere. Cu toate acestea, în afară de Finlanda, care a acceptat faptul că ONG-urile naționale pot formula plângeri, un număr limitat de ONG-uri internaționale, acreditate la Consiliul Europei, pot depune o plângere⁴³.

⁴³ CEDCD este una dintre aceste organizații și a prezentat deja câteva plângeri comitetului.

2. Remedii internaționale

Fiecare tratat al ONU privind drepturile omului are un "organism de tratat" înființat în temeiul acestuia. Aceste organisme sunt formate din experți independenți care pun în aplicare tratatul și monitorizează implementarea acestuia de către Statele-părți contractante. Organele tratatului pot servi, de asemenea, un rol cvasi-judiciar - pot să audieze plângeri individuale și să ofere compensații. Există trei mecanisme potențiale⁴⁴ prin care un „organism de tratat” poate examina contestațiile împotriva implementării realizate de un Stat-parte.

- i. Comunicări individuale;
- ii. Plângeri între state; și
- iii. Anchete.

Cele mai relevante în acest context sunt plângerile individuale.

Plângeri individuale

O persoană sau un grup care reclamă o încălcare a tratatului poate formula o plângere în nume propriu sau prin intermediul unui reprezentant. Organismele tratatului acceptă doar plângeri împotriva guvernelor naționale și se referă numai la încălcările tratatelor internaționale. Este important de remarcat faptul că o plângere nu poate fi introdusă împotriva unei țări, cu excepția cazului în care a ratificat protocolul privind stabilirea mecanismului plângerilor⁴⁵.

Mecanismul de reclamații al fiecărui organism al tratatului funcționează în termeni proprii - nu au toate aceleași competențe de a primi, de a examina sau de a răspunde la plângeri, astfel că trebuie verificate procedurile specifice fiecărui organism. Orice organism al tratatului poate examina plângerile depuse de copii. Procesul de introducere a plângerii presupune următoarele:

- În primul rând, prezentați cazul pentru revizuire, furnizând detalii despre presupusa încălcare, victima (victimele) și autorul reclamației (se poate utiliza un model de reclamație⁴⁶).
- Trimiteți plângerea la Unitatea pentru Petiții a Oficiului Națiunilor Unite al Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului⁴⁷.
- Unitatea pentru petiții examinează plângerea pentru a se asigura că este completă și poate contacta autorul pentru informații suplimentare. Odată finalizată examinarea, Unitatea pentru petiții va transmite plângerea organului tratatului relevant pentru a determina dacă este admisibilă.
- Organismul tratatului decide dacă speța ar trebui înregistrată și transmisă statului parte interesat. În caz afirmativ, transmite plângerea Statului-parte contractant, împreună cu documente justificative. Statul are la dispoziție 6 luni în care să ofere un răspuns.
- După primirea plângerii, a răspunsului și a tuturor documentelor justificative, organismul tratatului își începe examinarea.
- Decizia va fi comunicată tuturor celor implicați și este definitivă. Deciziile privind fondul nu pot fi modificate sau atacate.

Deși fiecare organism de tratat are propriile sale proceduri specifice, în general plângerea trebuie deferită judecării cât mai curând posibil după epuizarea căilor de atac interne. Măsurile provizorii

⁴⁴"Potențialul" depinde de ceea ce este prevăzut în tratat și în protocoalele adiacente și dacă țara a ratificat / a aderat la tratat și / sau protocoale;

⁴⁵ Pentru a verifica rapid ce tratate ONU a ratificat țara dumneavoastră, vă rugăm să verificați aici: <http://indicators.ohchr.org/> sau aici: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx. Pentru a vă asigura că tratatul se aplică în totalitate, verificați eventualele declarații sau rezerve aici: <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en>;

⁴⁶ Model de formular de plângere disponibil la http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/ComplaintFormOPICPR_CAT_CERD.doc (accesat 11 septembrie 2016);

⁴⁷ Alte detalii sunt disponibile la <http://www.ohchr.org/RO/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx#proceduregenerale>;

pot fi disponibile în cazuri urgente sau sensibile. Deciziile organelor tratatelor, deși au o pondere considerabilă, nu au forță juridică obligatorie.

De reținut că organele tratatelor au de obicei standarde mai scăzute în ceea ce privește admisibilitatea decât CEDO. În timp ce CEDO, precum și organismele tratate ale ONU, conțin clauze de neconcurență (ceea ce înseamnă că o plângere nu poate fi depusă decât la un singur mecanism la un moment dat), în anumite condiții aceeași reclamație poate fi adusă cu succes unui mecanism după ce plângerea a fost respinsă de către un altul.

a. Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități

Sub Protocolul opțional la CRPD, Comitetul ONU privind drepturile persoanelor cu handicap („Comitetul CDPD“) poate lua în considerare comunicările individuale întemeiate pe încălcări ale Convenției de către Statele-părți. Întrebarea esențială, prin urmare, trebuie să fie: Țara în cauză a ratificat Protocolul Opțional? Există o limită de timp pentru depunerea plângerilor, dar cel mai bine este ca această plângere să fie făcută cât mai curând posibil după epuizarea căilor de atac interne.

b. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului

O procedură individuală pentru reclamațiile CRC este furnizată în conformitate cu Protocolul Opțional al 3-lea la Convenție. Prin urmare, întrebarea-cheie trebuie să fie din nou dacă țara în cauză a ratificat acest protocol? În acest caz, o plângere trebuie depusă în termen de un an de la epuizarea căilor de atac interne (cu excepția cazului în care reclamantul poate demonstra de ce nu a fost posibilă respectarea acestui termen). În cazul plângerilor formulate în temeiul prezentei convenții există proceduri speciale pentru copii.

c. Alte comisii și destinatari ai plângerilor

- Comitetul împotriva torturii ("comitetul CIT") monitorizează punerea în aplicare a Convenției împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante. Comitetul poate analiza comunicările individuale referitoare la Statele-părți care au făcut declarația necesară conform articolului 22 al Convenției.
- Comisia pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor ("Comitetul CEDIF").
- Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale („Comitetul CEDS“)
- Comitetul pentru Drepturile Omului - Încălcări ale Pactului internațional privind drepturile civile și politice ("PIDCP").
- Comisia pentru drepturile economice, sociale și culturale ("Comitetul CDESC") - Încălcări ale Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale ("PIDESC").

Procedura de anchetă: abordarea încălcărilor sistemice

În loc să abordeze o încălcare individuală, anchetele sunt un mecanism de abordare a încălcărilor pe scară largă de către un Stat-parte. În timp ce anchetele nu pot oferi un remediu imediat pentru un anumit copil, acestea pot pune presiune asupra unui guvern atunci când căile interne nu produc rezultate.

Anchetele pot fi efectuate numai în legătură cu Statele-părți care au recunoscut competența organismului tratat. Asta înseamnă că Statele-părți nu pot permite anchetele și excluderea voluntară la momentul semnării, ratificării sau aderării la protocolul opțional, făcând o declarație cum că nu recunosc competența comitetului în cauză de a efectua anchete. Mai exact, este vorba despre Articolul 13 alineatul (7) al celui de-al 3-lea Protocol facultativ la CRC, de exemplu, prevede o procedură de anchetă. De asemenea, articolul 8 din Protocolul adițional la CRPD stabilește o procedură de anchetă și permite, de asemenea, o opțiune de excludere voluntară.

O anchetă poate fi inițiată în cazul în care Comitetul primește informații fiabile care indică faptul că drepturile cuprinse în Convenția pe care o monitorizează sunt încălcate în mod sistematic de către Statul-parte. Procedura este confidențială, iar cooperarea cu Statul-parte va fi solicitată în toate stadiile procedurilor. În plus, procedura de anchetă nu solicită identificarea directă a victimelor, existând astfel un grad mai mare de anonimitate.

Proceduri speciale

Procedurile speciale sunt utilizate de către Consiliul pentru Drepturile Omului al ONU pentru a monitoriza, investiga și asigura respectarea drepturilor într-un domeniu specific sau o anumită țară. Acestea constă în indivizi (Raportori speciali) sau grupuri de experți (grupuri de lucru), care au prerogativa de a răspunde la plângerile individuale privind încălcări ale drepturilor omului. Astfel, există posibilitatea de a prezenta informații unui raportor special pentru follow-up-ul acestuia. Domeniile tematice relevante pentru copiii cu dizabilități mintale includ: Dizabilități, Sănătate, Educație, Tortură și Violența împotriva Femeilor ⁴⁸.

Procesul presupune furnizarea detaliilor despre presupusa victimă, despre presupușii făptuitori și despre cele întâmplate, odată cu data și locația. Raportorul Special poate comunica apoi cu guvernul în cauză printr-o scrisoare, apel urgent pentru acțiune sau solicitare de follow-up. *Acest mecanism nu impune ca statul în cauză să fi ratificat sau să adere la un tratat internațional privind drepturile omului și nici nu necesită epuizarea căilor de atac interne.*

Procedurile speciale nu sunt mecanisme judiciare sau cvasi-judiciare, ci pot servi pentru a exercita o presiune suplimentară și pot fi utilizate împreună cu alte căi legale. De exemplu, acest proces poate fi efectuat în paralel cu procedurile interne și poate fi util pentru a pune presiune și poate fi utilizat ca dovadă în procedurile interne.

I. Litigare strategică

„Litigarea strategică” este o metodă, utilizată în coroborare cu alte instrumente, de a aduce cazuri atent selecționate în instanță pentru a aduce schimbări semnificative în legislația, politica sau pentru a sensibiliza opinia publică, precum și pentru a căuta dreptate pentru client. Clienții implicați în litigii strategice au fost victime ale abuzurilor privind drepturile omului, asemeni multor alte persoane. În acest fel, litigii strategice se concentrează pe un caz individual pentru a aduce schimbări sociale. Litigiile strategice sunt de asemenea cunoscute sub numele de „litigii de impact”, „litigii de interes public” sau „proces test”.

De exemplu, un copil cu dizabilități mintale într-o instituție se confruntă cu abuz, fiind într-o situație similară cu mulți alți copii din țară. Un litigiu strategic cu privire la această problemă ar contesta abuzul cu care se confruntă acel copil, și, de asemenea, ar încerca să influențeze sau să forțeze o modificare a unei legi sau a unei politici (sau punerea în aplicare a acestora), care stau la baza abuzului, în scopul de a obține un impact mai larg.

⁴⁸ Pentru mai multe informații privind procedurile speciale, vă rugăm accesați:

<http://spinternet.ohchr.org/Layouts/SpecialProceduresInternet/ViewAllCountryMandates.aspx?Type=TM>.

Pentru a decide dacă este oportună litigarea strategică, avocații trebuie să aibă în vedere o serie de considerații specifice pentru a determina, *inter alia*, ce schimbare se solicită, dacă litigiul este metoda cea mai adecvată de realizare a acestei schimbări, cum ar putea litigiul să realizeze această schimbare, riscurile și beneficiile unei asemenea abordări, precum și ce resurse și parteneriate vor fi necesare. În acest context, va fi important să se ia în considerare celelalte părți cu un interes în problemă și sursele potențiale de clienți (de exemplu, clinici universitare, furnizori de servicii, organizațiile de comunitar, training -uri) (a se vedea discuția de mai jos „procesul de acceptare a clienților“).

Beneficiile potențiale ale inițierii unui litigiu strategic includ:

- **Stabilirea unui precedent:** Hotărârile instanțelor pot concretiza scopul obligațiilor care sunt sub-dezvoltate la nivel național și internațional.
- **Inițierea unor reforme legislative:** Atribuțiile instanțelor variază de la o jurisdicție la alta, dar instanțele pot fi în măsură să declare legea neconstituțională sau ilegală, să declare o parte a legii ca fiind inaplicabilă, să instituie măsuri provizorii pentru a completa o lacună în lege, sau să ceară guvernului pentru să remedieze o breșă în legislație prin altă lege sau prin reformarea politicii.
- **Determinarea cadrului dezbaterii:** Un litigiu strategic poate stabili linia de bază pentru negocieri și advocacy în ceea ce privește schimbarea de ordin legal, social și de politici, încadrând dezbaterile din perspectiva drepturilor omului. Atât rezultatele pozitive, cât și cele negative pot deveni instrumente de advocacy cruciale, permițându-vă să puneți presiune pe actorii politici pentru ca aceștia să întreprindă reforme.
- **Asigurarea punerii în aplicare a legilor existente:** În multe jurisdicții, legile sunt puse în aplicare în mod necorespunzător sau nu sunt puse în aplicare deloc, până în momentul în care cazurile aduse în fața instanțelor judecătorești permit acestora să le pună în aplicare și să solicite altor autorități publice și private să le respecte.
- **Conștientizare / Educație:** Inițierea unui litigiu strategic poate aduce o problemă în atenția publică. Se poate legitimiza și crește gradul de conștientizare a problemelor marginalizate, vă permite împărtășirea mesajului dvs. cu mass-media, publicul larg, actorii politici și sistemul judiciar. Atrăgând atenția asupra problemei, oamenii ar putea fi stimulați să se organizeze.
- **Emanciparea beneficiarilor:** Un litigiu strategic poate ajuta victimele să aibă un sentiment de putere și de control asupra propriilor sorți. Se mărește și se conferă credibilitate vocilor lor, dar și primesc remedii individuale. O hotărâre pozitivă poate încuraja și alte victime să își revendice drepturile.
- **Documentarea nedreptăților și a încălcărilor drepturilor:** Se creează o evidență a nedreptăților. Se pot evidenția lacune și prejudecăți în practica judiciară care împiedică victimele să adreseze justiției.

Potențialele riscuri ale inițierii unui litigiu strategic sunt:

- **Tergiversare și costuri:** Litigii strategice pot dura ani de zile și să fie destul de costisitoare, uneori implicând riscul pronunțării unei hotărâri care să pună costurile în sarcina clientului. În cazul în care un avocat câștigă un caz, munca acestuia nu este pe departe a fi terminată. Hotărârea trebuie să fie pusă în executare pentru a se obține rezultatul strategic. Acest fapt poate însărcina avocatul să lucreze cu agenții de executare (de exemplu, Comitetul de Miniștri ai Consiliului Europei). În cazul în care hotărârea este pozitivă pentru clienți, dar contravine opiniei publice sau politicii guvernamentale, cazul nu poate avea impactul planificat și pot fi necesare alte metode de advocacy necontencioase.
- **Stabilirea unui precedent negativ:** Dacă hotărârea nu este favorabilă, s-ar putea consolida o lege sau practică dăunătoare.
- **Risc de vătămare:** Deoarece copiii sunt deosebit de vulnerabili, avocații trebuie să ia în considerare orice posibilă influență negativă pe care l-ar putea avea litigiul asupra vieții clienților. Natura litigiului poate constitui o povară mare asupra copilului, cu riscuri de re-

traumatizare in timpul procedurilor, de răspuns nefavorabil din partea familiei, a prietenilor și din partea autorităților publice, inexistența unei garanții a unui eficient etc.

CEDCD a dezvoltat 10 pași de litigare strategică pentru a ghida avocații și ONG-urile în acest proces. Aceștia sunt:

1. Stabilirea obiectivului general și a strategiei pentru schimbare
2. Construiți o „echipa de litigii
3. Stabilirea criteriilor de selecție a cazurilor
4. Planificarea și implementarea unui proces de selectare a clienților
5. Elaborarea unui plan de caz
6. Evaluarea riscurilor
7. Crearea unui plan de suport pentru client
8. Colectarea de probe
9. Desfășurarea procedurilor litigiului
10. Implementarea hotărârii, incluzând advocacy și litigii de follow-up

Abordând fiecare pas, pe rând:

1. Stabilirea obiectivului general și a strategiei pentru schimbare

Litigiul va fi strategic și va avea un potențial real de a realiza o schimbare doar în cazul în care există un obiectiv clar stabilit de la bun început. Pentru a stabili obiectivul, avocații, lucrând în strânsă colaborare cu alte părți interesate, ar trebui să identifice (1) ce problemă urmărește litigiul să abordeze, (2) , care sunt cauzele principale ale problemei , și (3) ce schimbare este necesară pentru a aborda aceste cauze. De exemplu:

- 1) **Problema:** instituționalizarea copiilor cu dizabilități;
- 2) **Cauza principală:** discriminarea privind accesul la servicii comunitare;
- 3) **Schimbare necesară:** schimbare în politica publică pentru eliminarea barierelor discriminatorii (de exemplu, cerințele de eligibilitate) și prioritizarea dezvoltării unor servicii accesibile pentru copiii cu dizabilități

Pentru a explica procesul mai în detaliu, avocații ar trebui să angreneze **părțile interesate** din domeniu. Părțile interesate nu ar trebui să se limiteze la activiști pentru drepturile copiilor și a persoanelor cu dizabilități, ci să includă furnizorii de servicii relevanți, părinți/tutori, factori de decizie, judecători, avocați și activiști din domenii conexe, sau organizații care promovează drepturile economice, sociale și culturale , etc. După ce au fost identificate părțile interesate cu un scop comun, avocații ar trebui să colaboreze îndeaproape cu acestea pentru a identifica încălcările cele mai presante și drepturile implicate (problema), să analizeze legile, politicile și practicile care stau la baza acesteia, (cauza principală), și să efectueze brainstorming privind modificarea necesară pentru a le elimina și pentru a asigura protecția drepturilor copilului (schimbarea necesară). Problema ar trebui să fie o încălcare a drepturilor omului cu care se confruntă mai multe persoane.

Obiectivul care este apoi stabilit ar putea include:

- Crearea jurisprudenței progresive care avansează drepturile copiilor cu dizabilități mintale ;
- Solicitarea implementării legilor care nu sunt puse deloc în aplicare sau sunt puse în aplicare în manieră inadecvată;
- Abrogarea /reformarea legilor care nu respectă legile internaționale în domeniul drepturilor omului;
- Asigurarea că legile sunt interpretate și aplicate într- un mod compatibil cu drepturile copiilor cu dizabilități mintale;

- Crearea presiunii pentru schimbarea de politică sau schimbarea social sau
- Documentarea încălcării drepturilor omului în ceea ce privește copiii cu dizabilități mintale.

Pentru a stabili strategia de schimbare, analizați cea mai eficientă metodă pentru realizarea schimbării identificate - aceasta nu va fi niciodată doar litigiul singular, ci vor fi implicate instrumente adiționale, precum advocacy-ul privind politica publică, mass-media și comunicații, consolidarea capacității de cercetare. De asemenea, ar trebui să fie luate în considerare resursele necesare, inclusiv: resurse umane, de timp, cercetarea juridică și cercetarea domeniului, expertiza de fond, expertiza de comunicare, materiale de advocacy, finanțare, timpul de călătorie și costurile, precum și interpretare / traducere. Ar trebui să fie setate valori de referință pentru monitorizarea progresului. Obținerea unei hotărâri judecătorești pozitive poate constitui o astfel de referință, însă schimbarea poate fi, de asemenea, cuantificată prin:

:

- Procese curente de schimbare de politică;
- Discuții politice și a societății civile, advocacy și campanii de sensibilizare care arată angajamentul privind problema în cauză;
- Abordarea subiectului în media, incluzând rețelele de socializare;
- Referințe la jurisprudență din alte jurisdicții;
- Influență în procese diplomatice sau inter-guvernamentale și referințe la organism internaționale
- Referințe la mediul academic și altele.

În cele din urmă, riscurile inerente în strategia generală ar trebui să fie evaluate și răspunsurile dezvoltate (a se vedea mai jos).

2. Construiți o echipă de litigii

Formați o echipa care poate maximiza impactul prin valorificarea competențelor și expertizei fiecărui membru. Este important ca avocații să recunoască faptul că cele mai bune rezultate strategice sunt realizate în colaborare cu alți experți. În mod ideal, echipa va cuprinde o parte sau toate dintre următoarele: avocat pentru drepturile omului de la nivel local, ONG local, firmă internațională de avocatură, experți juridici internaționali, precum și alți experți, ONG-uri internaționale (cum ar fi CEDCD).

- Avocatul local efectuează formalitățile pentru litigiul intern, fiind responsabil inclusiv indentificarea potențialilor clienți, aplicarea instrucțiunilor, găsirea martorilor.
- ONG-ul local oferă prezentări potențialilor clienți, asistă avocatul în contactarea și stabilirii încrederii cu aceștia, facilitează accesul la instituții, oferă/prezintă clientului suport non-legal.
 - Firma de avocatură internațională poate ajuta cu cercetarea, elaborarea documentelor juridice, și cu construirea de argumente juridice.
- Experții internaționali și instituțiile naționale pentru drepturile omului⁴⁹ pot oferi susțineri *amicus curiae* și pot oferi materiale pentru publicitate internațională.
- ONG-ul internațional poate ajuta la formarea unui cadru a problemelor strategic, poate sprijini advocacy-ul internațional, poate propune experți internaționali, poate opina în susțineri și poate monitoriza impactul pe termen lung.

3. Stabilirea criteriilor de selecție a cazurilor

Stabiliți factorii care vor fi folosiți în selectarea cazului. De exemplu, criteriile MDAC:

⁴⁹ A se nota că unele instituții naționale de drepturile omului sunt mandatate să investigheze plângeri individuale și pot fi considerate ca posibili destinatari pentru a depune plângeri.

Putere

- Există dovezi puternice pentru a sprijini cazul?
- Ce obstacole procedural ar putea apărea în litigiu și cum pot fi acestea abordate? De exemplu, termene de prescripție, capacitate procesuală, competența instanțelor.

Potențial

- Faptele cauzei reprezintă o problemă mai largă care afectează alte persoane care pot beneficia de un rezultat pozitiv?
- De ce e importantă inițierea unui litigiu privind această problemă acum?
- De ce e litigiul cea mai bună acțiune în momentul de față (mai degrabă decât, de exemplu, activitatea de advocacy sau sensibilizarea opiniei publice)?
- Cât de ușor poate fi înțeles cazul de către media și publicul larg?

Valoare adăugată

- Ce valoare adăugată oferă expertiza echipei de litigii potențialelor argumente?
- Ce sprijin poate oferi echipa în dezvoltarea strategiei de soluționare a litigiilor, inclusiv a elementelor de advocacy, mass-media și comunicații?

Relevanță

- Ce scopuri și obiective suportă cazul și cât de bine?

Resurse

- Ce organizații neguvernamentale sau alte organizații desfășoară deja activități de advocacy, consolidare a capacităților, cercetare, sensibilizare a opiniei publice sau alte activități pe această temă în țară? Ce suport ar putea să le ofere?
- Ce rol pot juca avocații *pro bono* și firme de avocatură internaționale în susținerea cazului?

Considerații etice

- Este posibil să existe repercusiuni negative asupra clientului (de exemplu, dacă trăiește într-o instituție) și, dacă da, cum ar putea fi acestea atenuate?
- În ce măsură ar putea interesele legale ale clientului să contravină interesului strategic al avocatului / organizației în acest caz?

La aceste întrebări ar putea conferi un răspuns:

- analiza aprofundată a dovezilor existente;
- discuții cu clientul, instituția, prietenii, familia, tutorele sau alte părți relevante pentru a vedea ce alte dovezi ar putea fi disponibile;
- brainstorming cu echipa de litigii cu privire la dovezi, aspecte procedurale care ar putea apărea și mecanisme de executare;
- colaborarea cu o persoană de sprijin de încredere și / sau utilizarea tehnicilor potrivite pentru copii și persoane cu dizabilități pentru a intervieva clientul pentru a obține informații (de exemplu, cu privire la așteptări, consimțământ informat, explicarea procesului de judecată, explicarea detaliilor ale încălcărilor drepturilor sale etc)
- brainstorming cu alte părți interesate cu privire la scopul și amploarea problemei și de ce litigiul este necesar și adecvat; și / sau
- având un formular specific de propunere de caz completat.

4. Planificarea și implementarea unui proces de selecție a clienților

Deși multe jurisdicții permit ca un litigiu să fie inițiat de un ONG sau de un avocat fără un anumit client, dacă problema se referă la încălcări ale drepturilor omului, la o lege constituțională sau la o anumită importanță publică, litigiul în numele unui anumit client are potențial mult mai mare de a atinge obiectivul dorit. De asemenea, trebuie să stabilim mai întâi obiectivul și apoi să fie găsit

clientul (clienții), în caz contrar riscați să nu aveți obiective, fapte sau dovezi puternice, lucru care ar putea pune în pericol rezultatul și impactul.

Astfel, avocații care urmăresc litigii strategice vor trebui să găsească în mod proactiv clienți care doresc să-și soluționeze cazul prin litigiu, ale cărui dovezi sunt puternice și ale căror povești reflectă încălcările pe care litigiul intenționează să le provoace. Modalitățile de găsire a clienților includ:

- Recomandări din partea ONG-urilor;
- Recomandări din partea organizațiilor de sprijin reciproc;
- Recomandările furnizorilor de servicii, cum ar fi școlile, instituțiile rezidențiale, asistenții sociali, psihiatrii sau psihologii;
- Trimiteri din partea organizațiilor de asistență juridică sau de asistență, inclusiv a societăților de drept, a firmelor de avocatură sau a clinicilor juridice universitare;
- Vizite în locuri unde potențialii clienți trăiesc sau petrec timp, de exemplu, monitorizarea instituțiilor pentru copii;
- Legătura cu cercetarea existentă, cu consolidarea capacităților sau cu alte proiecte, cum ar fi cele care sprijină liniile de asistență telefonică;
- Programe de instruire sau mese rotunde pentru grupuri de potențiali clienți sau familiile acestora; sau
- Întâlniri sau conferințe cu avocați interesați.

Atunci când este găsit un potențial client, criteriile de selecție a cazului ar trebui să fie aplicate pentru a determina dacă este cazul să se considere drept litigiu strategic.

Litigiile cu privire la drepturile oricărui copil ar trebui să fie întotdeauna în interesul copilului, ceea ce presupune intervierea cu atenție a copilului și a îngrijitorilor relevanți, a tutorelui, a membrilor familiei etc. pentru a înțelege circumstanțele copilului și orice riscuri pentru copilul care participă în litigiu, examinând și evaluând acțiunile potențiale de atenuare. Voința și preferințele copilului trebuie să fie determinate în conformitate cu dreptul lui de a participa la luarea deciziilor care îl afectează pe acesta, precum și capacitatea lui de (articolul 12 CRC) . Avocații trebuie să respecte întotdeauna codurile lor etice locale și naționale. Copilul (și familia acestuia) ar trebui să fie informați de faptul că situația lor va fi luată pentru a atinge un obiectiv strategic, precum și obiectivele individuale și ar trebui să fie luat consimțământul lor în acest sens.

5. Elaborarea un plan de caz

Stabiliți un plan pentru caz, abordând cel puțin:

- Selectarea forumului - Avocații ar trebui să aleagă cel mai bun forum pentru a obține remedii și să asigure disponibilitatea căilor internaționale;
- Cerințe privind epuizarea căilor de atac interne;
- Remedii disponibile;
- Dovezi necesare și modalitatea de colectare și de creare;
- Cazurile în care expertiza suplimentară poate fi utilă (de exemplu, pe elemente de drept internațional sau de la un expert într-un domeniu specific, cum ar fi educația, drepturile copilului, locuințele sau tortura);
- Martorii necesari;
- Ce resurse umane și financiare vor fi necesare și dacă acestea vor fi asigurate; și
- Dacă un litigiu ulterior poate fi necesar pentru a pune în aplicare o hotărâre definitivă și / sau pentru a atinge obiectivul general, de exemplu dacă litigiile civile pot fi inițiate numai după finalizarea procedurilor penale sau dacă litigiul trebuie inițial să solicite o declarație de încălcare a drepturilor de la organismul de promovare a egalității înainte de inițierea unei cereri civile.

6. Evaluarea riscurilor

Brainstormingul privind riscurile cu echipa de litigii și documentarea acestora pe suport de hârtie devin mai importante în litigiile strategice în care riscul nu se referă doar la cazul individual, ci și la atingerea unui obiectiv strategic mai larg. Acesta va fi util pentru a dezvolta un plan de gestionare a riscului specific pentru strategia de soluționare a litigiilor. Identificați și documentați riscurile previzibile în prezent pentru fiecare aspect al strategiei, astfel încât acestea să poată fi monitorizate și actualizate în cursul litigiului. Stabiliți acțiuni pentru a reduce probabilitatea producerii fiecărui risc și pentru a atenua efectele sale, dacă acestea apar. Unele categorii relevante de riscuri:

1) Privind clientul

- Litigii-oboșala / retragerea clientului;
- Nevoi mari de sprijin;
- Conflictul dintre interesele individuale și strategice;
- Moartea clientului;
- Schimbări în sănătatea mintală a clientului, schimbări sociale, sau a altor circumstanțe;
- Represalii / intimidare.

2) Legale

- Anularea deciziilor anterioare;
- Stabilirea precedentului negativ;
- Setarea sub standardele internaționale;
- Destituirea procesuală a cazului;
- Costuri admise / costuri punitive.

3) Strategice

- Reputație;
- Lipsă de resurse;
- Conflictul părților interesate;
- Impact negativ pentru beneficiari (consecințe prejudiciabile ale litigiilor) (de exemplu, instituțiile se închid fără alternative prevăzute pentru rezidenți);
- Politic/legislativ;
- Nerespectarea hotărârii judecătorești (impact strategic limitat, nerespectarea de către stat a modificărilor legislative ulterioare litigiilor, interpretarea strictă a hotărârii judecătorești).

7. Crearea unui plan de suport pentru client

Atunci când aveți litigii în numele copiilor cu dizabilități mintale, probabil că veți reprezenta un copil care poate fi vulnerabil la exploatare / abuz sau care nu a beneficiat de sprijin de ceva timp. Deși nu este rolul avocatului să ofere suport non-juridic, este important ca acesta să fie în măsură să ofere copilului informații privind accesarea suportului de care acesta are nevoie. Avocatul trebuie să identifice nevoile copilului, să le discute cu acesta, să elaboreze un plan de sprijin, și apoi să-l monitorizeze și să-l revizuiască dacă este necesar. Îngrijirea și sprijinul clienților vor impacta rezultatul litigiului.

8. Colectarea de probe

Colectați dovezi și documente justificative. Acest lucru poate necesita vizitarea și fotografierea locurilor în care au avut loc încălcările, efectuarea de interviuri, depunerea cererilor de acces la documente și înregistrări electronice sau depunerea cererilor în temeiul dreptului de liber acces la informație. Dovezile pot include:

- Rapoarte medicale sau înregistrări/evaluări educaționale;

- Fotografii ale instituțiilor și ale condițiilor;
- Rapoarte ale instituțiilor independente;
- Dovezi digitale (corespondență prin e-mail, istoric de navigare etc.);
- Dovezi statistice (adesea necesare în cazuri de discriminare);
- Testarea situației⁵⁰;
- Mărturii ale victimelor; și/sau
- Mărturii de la alți martori (familie, alți copii aflați în aceeași situație, personalul instituției, profesori, lucrători de sprijin);
- Orice altă formă de dovadă adecvată pentru cauză.

9. Desfășurarea procedurilor litigiului

Cercetați, redactați și editați cererile și apoi depuneți dosarul, colaborând cu echipa de litigii. Este posibil ca mai multe plângeri să fie depuse dacă sunt disponibile mai multe jurisdicții juridice sau cvasi-juridice, de exemplu, pretenții penale, civile sau administrative. Avocatul ar trebui să ia în considerare căutarea prezentărilor de *amicus curiae* în cazul în care acest lucru va ajuta instanța de judecată. Asigurați-vă că remediile interne sunt epuizate înainte de a trece la căi de atac internaționale. Pe tot parcursul litigiului, coaborează îndeaproape cu cei care asistă în advocacy și comunicări.

10. Implementarea hotărârii, advocacy și litigii de follow-up

În timp ce în stadiul procesului este finalizat, iar litigiul în sine este încheiat, lupta pentru recunoașterea unui drept este, de obicei, departe de a se sfârși. În urma judecății, pot fi necesare măsuri suplimentare pentru a asigura punerea în aplicare a deciziei și atingerea obiectivului. Aceste măsuri ar putea include: litigii de follow-up, advocacy pentru reforma politicii și a legii, activități de sensibilizare a opiniei publice și de consolidare a capacităților, precum și o strategie media.

1) Litigii de follow-up

Uneori, odată cu aducerea la bun sfârșit a unei cereri, un litigiu ulterior ar putea fi cursul recomandat pentru acțiuni ulterioare.

Acest litigiu adițional poate fi în numele aceluiași client, pentru a-și consolida poziția sau pentru a-și extinde afirmația sau ca următorul pas în asigurarea faptului că aceștia se pot bucura de drepturile lor. De exemplu, dacă în prima etapă a litigiului o persoană este scoasă dintr-o instituție și este autorizată să locuiască în comunitate, dar nu beneficiază de servicii bazate pe comunitate, etapa următoare poate fi litigiul pentru a asigura disponibilitatea acestor servicii.

În alte cazuri, ar putea fi necesar un litigiu suplimentar pentru a consolida și a întări afirmația primului client sau pentru a asigura soluții mai largi și mai sistemice. De exemplu, într-un anumit caz, se obține un precedent pentru un singur caz, iar remediul obținut reprezintă un remediu individual numai pentru acest caz. Cu toate acestea, dacă există un număr mare de persoane aflate în situație similară, litigiile de follow-up pot fi aranjate astfel încât factorii de decizie să fie conștienți de o problemă mai mare și să incite soluții sistemice și nu individuale.

2) Advocacy pentru reforma politicii și a legii

⁵⁰ Testarea situației este o tehnică particulară de colectare a probelor, cel mai adesea folosită pentru dovedirea cazurilor de discriminare. Pentru a afla mai multe despre aceasta, a se vedea de Isabelle Rorive, *Proving Discrimination Cases – the Role of Situation Testing*, Centre for Equal Rights and Migration Policy Group, 2009. Disponibilă online la: http://migpolgroup.com/public/docs/153.ProvingDiscriminationCases_theRoleofSituationTesting_EN_03.09.pdf

Litigiile devin strategice numai dacă sunt urmate de măsuri adecvate de advocacy și politici. Advocacy poate lua forma diferitelor contribuții la dezbaterile la nivel național și internațional, organizând campanii, proteste sau în alte moduri, atrăgând atenția părților interesate asupra problemelor în cauză. Acestea trebuie să fie adaptate și coroborate cu litigiile. Advocacy poate începe în diferite etape ale litigiului, dar cu siguranță câștigă impuls odată ce litigiul este definitiv. Pentru a conduce activitatea de advocacy cu succes, rezultatul final al litigiului nu trebuie neapărat să fie constatarea unei încălcări a unui drept.

Activitatea de advocacy va depinde în mod sigur de succesul litigiului. În cazul în care litigiile au succes, concluziile acestora trebuie utilizate pentru informare și pentru a crea presiuni asupra factorilor de decizie politică pentru a crea soluții sistemice. Posibilitatea (sau "amenințarea") unui litigiu ulterior cu consecințe similare poate fi folosită ca argument pentru soluții generale în loc de soluții individuale. De exemplu, există mii de copii în școli speciale, mai degrabă decât în școli incluzive, iar statele pot veni cu un număr diferit de scuze pentru menținerea unei astfel de situații, care este, în mod evident, în contradicție cu CRPD. Litigiile pot asigura faptul că un singur copil este acceptat într-o școală obișnuită, însă acest litigiu vine cu un preț. În majoritatea jurisdicțiilor, părții pârâte (statul) i se va cere să ramburseze copilului cheltuielile de judecată și, eventual, să dispună plata unor daune-interese. Acest cost poate fi neglijabil într-un caz individual. Cu toate acestea, dacă se înmulțește cu numărul total de copii în școli speciale, argumentul pentru educația incluzivă devine măsurabil din punct de vedere financiar și un astfel de argument poate fi utilizat cu succes în susținerea schimbărilor sistemului educațional.

În cazul în care litigiul nu a avut succes, acesta ar putea indica lacunele din sistem, care nu protejează persoanele cele mai vulnerabile și poate atrage atenția factorilor de decizie asupra faptului că un copil cu dizabilități mintale nu poate beneficia de protecție, chiar și cu toate garanțiile internaționale în materie de drepturi ale omului.

3) Sensibilizarea opiniei publice și consolidarea capacităților

De obicei, mass-media nu este foarte interesată de problemele copiilor cu dizabilități mintale. Cu toate acestea, ei sunt interesați să vadă o luptă între David și Goliat. Când cei slabi iau forța în instanță, poate atrage atenția mass-media. Unghiul poate fi întotdeauna rotit în funcție de succesul litigiului, dar problema lui David și a lui Goliat rămâne în centrul atenției.

Două exemple de litigii strategice:

- *CDECD v Bulgaria*: MDAC a luat o plângere colectivă împotriva Bulgariei la Comitetul european al drepturilor sociale (CEDS), susținând că guvernul bulgar nu a oferit educație pentru până la 3.000 de copii cu dizabilități mintale. CEDS a hotărât în favoarea MDAC, descriind eforturile guvernului bulgar de a educa copii cu dizabilități mintale „evident insuficientă la rata actuală.”

Impact : Guvernul bulgar a inițiat reforme și a închis mai multe instituții care nu ofereau servicii educaționale adecvate.

- *VI (Moldova)* - VI, care are dizabilități mintale ușoare, a fost plasat în grija unchiului său, după ce a asistat la uciderea mamei sale de către tatăl său la vârsta de 5 ani. La 12 ani, unchiul său a refuzat să continue să aibă grijă de el și a fost spitalizat într-un spital de psihiatrie. În timp ce era în spital, nu avea contact cu serviciile de protecție a copilului, cu membrii familiei sale sau cu asistența juridică. Pentru două luni, a fost plasat, ca pedeapsă, într-o sală cu pacienți adulți de sex masculin cu deficiențe mintale severe, unde a fost atacat de două ori. În consecință, a rămas treaz toată noaptea din teama pentru siguranța sa, și-a pierdut complet apetitul și a început să experimenteze gânduri suicidare. Cazul a venit în atenția unei organizații partenere MDAC în Moldova prin intermediul Avocatului

Poporului. **Obiectivul litigiului (în curs de desfășurare):** asigurarea de căi de atac pentru VI și stabilirea răspunderii penale și / sau civile pentru tortură în spitalele de psihiatrie precum și eșec din partea autorităților locale de a supraveghea și de a preveni astfel de acte.